Пг 74

Проф. Ђ. М. Станојевић

НЕТАЧНО ПРАЗНОВАЊЕ ВАСКРСЕЊА

у православној цркви

и

РЕФОРМА КАЛЕНДАРА

БЕОГРАД
Штампарија Андре Петровића Кнез Михајлова ул. 24.
1908.

ПС 74
УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 26058
Редакцији Гр. М. Р. Весника
с поздравом Писац
ИД 137380359

НЕТАЧНО ПРАЗНОВАЊЕ ВАСКРСЕЊА

У православној цркви

и

РЕФОРМА КАЛЕНДАРА

од
Ђ. М. Станојевића
проф. универз.

Прештампано из „Весника Српске Цркве“

БЕОГРАД
Штампарија Андре Петровића Кнез Михајлова ул. 24.
1908.

Нетачно празновање Васкрсења у правосл. цркви
и
РЕФОРМА КАЛЕНДАРА

Ускрс, Васкрс, Васкрсење Христа Спаситеља највећи је и назначајнији празник свију хришћана и хришћанских цркава.

Ускрс се празнује у спомен страдања, смрти и васкрсења Христова и ако његов ужи значај опомиње само на овај последњи догађај.

Може се рећи, да припрема за празновање Ускрса почиње почетком великога поста, а нарочито на осам дана пре Ускрса, Лазаревом Суботом, којим се чином опомињу хришћани на улазак Христов у Јерусалим, место Његова страдања, смрти и васкрсења.

Јер и ако је Христос и пре тога дана проповедао и учио народ Новоме Завету, његовим уласком у Јерусалим отпочиње низ оних догађаја, који су га довели на Голготу, претходни чин васкрсења.

Због тога је улазак Христов у Јерусалим нераздвојан од свега онога што се до самога васкрсења збило, и зато се пред сваки ускрсњи дан хришћани опомињу на све те догађаје од уласка Христова у Јерусалим до самога васкрсења.

Али се хришћани не опомињу само читањем светих књига, певањем светих песама, проповедањем и

описивањем догађаја, већ и самим понављањем, репродукцијом појединих догађаја из тога доба.

Сâм улазак Христов у Јерусалим и данас се репродукује литијом и ношењем гранчице, приближно као и у доба истинског уласка Христова у Јерусалим.

Причешћивање, давање хлеба и вина хришћанима, који се за тај чин приуготове, потпуна је репродукција чина тајне, последње вечере Христове.

Изношењем плаштанице на Велики Петак репродукују се на извесан, према приликама измењен, начин догађаји, који су се тога дана и у одређено доба дана, дешавали у истини пре толиких година —

Величину и изузетан значај Ускрса међу свима осталим хришћанским празницима чини независност тога празновања од осталих празника хришћанске цркве и пратњом других празника који му претходе или који му следују.

Сви црквени чинови и празновања од почетка великога до почетка Петрова поста јављају се с Ускрсом заједно, од њега зависе и по њему се управљају.

Сви црквени обреди, чинови и празници који се збивају и трају више од четвртине сваке године посвећени су успомени на тај велики празник хришћански.

Ако је допуштено упоређење, може се рећи, да Ускрс са својим празницима и обредима стоји као сунце са својим планетским системом у коме све планете од њега — сунца — зависе, с њим се крећу и по њему се управљају.

Ето, тако је велики, узвишен и свет значај Христова Васкрсења.

И тај тако велики, тако значајан, тако узвишен празник у хришћанству, источна православна црква, противно свима одредбама хришћанске цркве, још и данас, грешно по времену, прославља и светкује.

I

Празновање Ускрса или пасхе у хришћанској цркви стоји у тесној вези и проистиче непосредно из пасхе, коју су празновали Јевреји у спомен свога избављења из мисирског ропства.

Сама реч пасха значи »пролазак« (transitus), а обред празновања пасхе код Јевреја оснива се на овим одредбама Старога Завета:

»И сазва Мојсије све старјешине Израиљске, и рече им: изберите и узмите себи јагње или јаре по породицама својим и закољите пасху.

»И узмите киту исопа и замочите је у крв, која ће бити у здјели и покропите горњи праг и оба довратка крвљу, која ће бити у здјели, и ни један од вас да не излази на врата кућна до јутра.

»Јер ће заћи Господ да бије Мисир па кад види крв на горњем прагу и на оба довратка проћи ће Господ мимо она врата и неће дати крвнику да уђе у куће ваше да убија.

»И држите ово као закон теби и синовима твојим до вијека.

»И кад дођете у земљу коју ће вам дати Господ, као што је казао, држите ову службу

»И кад вам реку синови ваши: каква вам је то служба?

»Реците: ово је жртва за пролазак Господњи, кад прође куће синова Израиљевих у Мисиру, убијајући Мисирце а домове наше сачува.« (Мојс. II, 12, 21—27).

Као што се зна, кад је извршен тај покољ око поноћи, Фараон позва Мојсија и Арона по ноћи и рече им да могу Израиљци изаћи из његове земље, и ослободити се ропства.

»Та се ноћ светкује Господу у коју их изведе из Миснра; то је ноћ Господња, коју треба да светкују синови Израиљеви од кољена на кољено.

»И рече Господ Мојсију и Арону: ово нека буде закон за пасху; и ни један туђин да је не једе« (II Мојс. 12, 42, 43).

Истом наредбом, којом је Бог наредио Мојсију и Арону како треба светковати пасхалну ноћ, одређено је и време светковања: четрнаестог дана првог месеца (Авива) сваке године.

»И рече Господ Мојсију и Арону у земљи Мисирској говорећи:

»Овај мјесец да вам је почетак мјесецима, да вам је први мјесец у години.

»Кажите свему збору Израиљеву и реците: десетога дана овога мјесеца, сваки нека узме јагње или јаре по породицама по једно на дом.

»И чувајте га до четрнајестога дана овога мјесеца а тада сав колики збор Израиљев нека га закоље у вече.

»И нека једу месо исте ноћи на ватри печено, с хљебом пријеснијем и са зељем горким нека једу.« (II Мојс. 12, 1, 2, 3, 6, 8.).

»Још рече Господ Мојсију у Пустињи Синајској, друге године по изласку њихову из земље Мисирске првога мјесепа, говорећи:

»Нека славе синови Израиљеви пасху у одређено вријеме.

»Четрнајестога дана овога мјесеца у вече славите је у одређено вријеме, по свијем законима и по свијем уредбама њезинијем славите је« (Мојс. IV, 9, 1—3).

»Још рече Господ Мојсију говорећи:

»Четрнајестога дана првога мјесеца у вече пасха је Господња« (Мојс. III, 23, 1, 5.).

»Држи мјесец Авив, те слави пасху Господу Богу својему, јер мјесеца Авива извео те је Господ Бог твој из Мисира ноћу« (Мојс. V, 16, 1). —

Као што се јасно види, јеврејска пасха била је празник радости и весеља због спасења и ослобођења Јевреја од мисирског ропства.

Појавом Христовом и оснивањем Новога Завета, апостоли и ученици Христови, с једне стране угледајући се на извесне одредбе Старога Завета, а с друге стране, да би можда прелаз к новом учењу народу био

лакши и поступнији, задржавањем извесних старих обичаја, установили су, место старозаветног светковања ослобођења, место старозаветне пасхе, новозаветно светковање ослобођења, и то не од Мисираца, већ од власти сатане и пакла; установили су празновање новозаветне пасхе опет клањем јагњета.

Клање новозаветног јагњета означавало је сада страдање и смрт Христову, који је себе, као јагње принео на жртву ради спасења рода људскога.

»Очистите дакле стари квасац да будете ново тијесто, као што сте пријесни; јер и пасха наша закла се за нас, Христос.

»За то да празнујемо не у староме квасцу ни у квасцу пакости и лукавства, него у пријесноме хљебу чистоте и истине« (Ап. Пав. Коринћ. I посл. 5, 7, 8.).

»А сјутрадан видје Јован Исуса гдје иде к њему и рече: гле јагње Божје, које узе *на се* гријехе свијета« (Јов. I, 29.).

На тај је начин врло лако, без икаквих потреса и без икакве борбе, само с другојачим тумачењем, старозаветна пасха прешла у новозаветну пасху.

*

За првих сто педесет година после Христа, нигде се не спомиње, да је међу хришћанима постојала ма каква разлика у празновању пасхе.

Хефеле[1]) вели да се одмах после половине другога века први пут сретамо са извесном диференцијом у празновању пасхе међу хришћанима, коју саопштава Евсевије (hist: eccl. V, 24) и која се појавила на састанку Поликарпа (еписк. из Смирне) са Анисетом (еписк. из Рима), али се не казује у чему се та диференција састојала.

За тим се другим документима, које исти писац исцрпно и критички наводи показује, како је та диференција у празновању пасхе међу хришћанима узимала све веће размере и како је цео хришћански свет у погледу празновања пасхе био у главноме подељен на два табора.

---

1 Dr. Carl Joseph von Hefele, Bischof von Rottenburg, Conciliengeschichte II Ausg. I. B. 88.

За питање, које се овде расправља, нема никакве особите важности да се у детаљима износи развој те распре и разлози којима је сваки тај табор правдао своје празновање пасхе; овде ће се само на основи докумената, који се у том делу наводе, извести суштина распре, како би се боље разумело оно што је после тога следовало.

Као што је раније наведено, Јевреји су празновали у време Христово пасху четрнаестога дана свога првога месеца, Нисана, у вече (quarta decima), без обзира на недељни дан у који је тај датум падао.

Познато је даље да је у доба Христове смрти јеврејска пасха празнована у суботу и да је тело Христово ноћу између петка и суботе скинуто с крста и сахрањено, да не би на дан пасхе јеврејске остало на крсту.

»А будући да бјеше петак, па да не би тијела остала на крсту у суботу (јер бијаше велики дан она субота), Јевреји молише Пилата да им пребију голијени па да их скину« (Јован, 19, 31.).

И један део Хришћана, држећи се строго датума одређеног у Старом Завету за празновање пасхе, празновао је пасху заједно с Јевејима, четрнаестога Нисана, без обзира на недељни дан у који је тај датум падао; ти су хришћани названи били *квартодецимани — четрнаестници.*

Други, знатно већи део хришћана хтео је одржати у потпуној успомени сваки поједини моменат: распеће и смрт, сахрањивање и васкрсење, онако како су се ти моменти по времену у истини догађали; ти су хришћани празновали пасху увек у недељу (прву после 14 Нисана), јер је Христос у недељу васкрсао и тиме тек своје дело спасења човечанства крунисао. Ови се хришћани називају *недељницима.*

Постојбина четрнаестника, како Евсевије наводи, била је Азија, т. ј. Asia proconsularis и оближње провинције. Цар Константин Велики наводи (по Евсевију) да недељом празнују пасху »све цркве на западу, југу

и северу, а имено: Рим, цела Италија, Африка, Египат, Шпанија, Галија, Британија, Либија, цела Ахаја (Грчка) а тако исто и диецезе Азије и Понтуса и Киликије.«

И док је разлика у празновању пасхе међу хришћанима била онаква, како је горе изложено, дотле, може се рећи, то питање није било заплетено. Али доцније, а нарочито од трећега века, постало је то питање много сложеније, пошто се у чисто верску природу тога питања уплео још један сасвим нов моменат: *астрономски*.

Ево како се у главноме развијало то питање до онога доба кад је о њему имао решавати Никејски Сабор[1]).

Пошто су четрнаестници празновали своју пасху увек 14 Нисана, без обзира на недељни дан, а сви остали хришћани у недељу после 14 Нисана, то се одмах поставља питање: па када у години пада тај 14 Нисан? Или: како се тај месечни датум слаже са сунчаном годином?

Нисан је први месец у литургијској јеврејској месечевој години и пада цео или главним делом у пролеће, тако да први пун месец у тој новој години пада после или на сами дан пролећне равнодневице. Месец Нисан почиње онога дана, кад се први пут у вече види срп младога месеца и тај се дан бележи као I (luna I), јер Јевреји почињу рачунање сваког дана у вече. По томе рачуну пун месец пада 14 Нисана (luna XIV) у вече. сутра дан опет у вече почиње XV дан ит.д. Јеврејска је пасха почињала дакле 14 Нисана у вече, тако да је и сутрашњи дан, до у вече био дан пасхе[2]). Другим речима, јеврејска је пасха празнована увек *првог пуног месеца после пролећне равнодневице*.

Четрнаесници су према томе празновали своју пасху такођер тачно *на дан пуног месеца после пролећне равнодневице*, без обзира на недељни дан и без обзира да ли ће тај пун месец пасти увек 14 јеврејског Нисана или не.

---

1) C. J. Hefele op. cit. 320 etc.

2) Dr. Joseph Bach — Die Osterfest — Berechnung; Freiburg im Breisgau 1907. p. 8.

Хришћани недељници празновали су своју пасху увек *у недељу после првог пуног месеца после пролећне равнодневице.* Ако би тај пун месец пао у недељу, пасха није празнована у ту недељу већ у идућу, а то с тога, што се васкрсење није збило на дан 14. Нисана (када је Христос био умро), већ *после* тога датума.

Пошто се Јевреји после разорења Јерусалима нису тачно придржавали старозаветног прописа за празновање своје пасхе и пошто су хришћани, и четрнаестници и недељници, празновање пасхе везали за равнодневицу и пун месец, то су они морали сами одређивати дан пасхе, независно од Јевреја, нарочитим пасхалним рачуном и склапањем нарочитих пасхалних таблица. Најстарије такво рачунање извео је Хиполит за период од 112 година (од 222.—333. после Хр.), узевши као основицу шеснаесто годишњи циклус, по коме је, после 16 година ускршњи пун месец падао у исте дане месечне, али не и недељне, а после 112 год. у исте и месечне и недељне дане.

За нас је још важно да утврдимо ова факта Хиполитова рачунања:

1 Хиполит утврђује пролећну равнодневицу на 18. март и по томе датуму врши своје ускршње рачунање.

2 Ако му 14 падне у петак, онда је тај петак узео за Велики Петак; а ако падне у суботу онда за ускршњу недељу не узима сутрашњу недељу већ осам дана доцније (на пр. за год. 222.). Исто тако, ако 14 падне у недељу, онда је Ускрс празнован у идућу недељу (на пр. у год. 227.).

Како је Хиполит био један од највиђенијих учитеља цркве у Риму, то се може сматрати да је његово ускршње рачунање вредело за целу западну нарочито римску цркву у III веку.

Други центар међу недељницама за ускршње рачунање појавио се у Александрији, за оно време признатој вароши астронома. И александријска црква узела је пролећну равнодневицу за полазну тачку и њен ве-

лики владика Дионисије објави један осмогодишњи ускршњи канон, о коме се ништа детаљније не зна. Зна се само, да је други један Александринац, Анатолије (од 270. владика у Лаодикеји у Сирији) израчунао ускршње таблице узев за основицу деветнаесто годишњи ускршњи циклус; те таблице почињу са 227. годином.

Из тога Анатолијева рачунања нарочито ваља истаћи ово:

1 Полазећи од основног правила, по коме су стари Јевреји светковали пасху *после* равнодневице, то се и хришћанска пасха мора увек *после* пролећне равнодневице празновати;

2 Као равнодневични датум узима Анатолије 19. март.

Овај деветнаесто годишњи циклус Анатолијев претрпео је доцније извесне модификације, од којих су најважније ове: Александринци су равнодневични датум пренели са 19-ог на 21. март, као што је то у оно доба астрономски прилично тачно било. Затим, ако би 14-ти пао у суботу, празновали су Ускрс одмах сутра дан у недељу (онако како је до данас остало).

Према свему овоме ево какво је стање пасхалног питања било у почетку IV хришћанског века:

Четрнаестници празновали су своју пасху, као што је раније изложено, увек 14. Нисана. Од њих су се издвојили не само извесни Азијати, већ и многи западњаци и прихватили су и одржали тадашње, новије јеврејско рачунање по коме је Ускрс могао пасти и пре равнодневице. Тако је било могуће да је у току *једне* исте године пасха празнована *два пут,* један пут по пуном месецу иза пролећне равнодневице, а други пут по пуном месецу пре равнодневице Они хришћани који су тако празновали пасху, зову се *протопасхисте*, и нису то исто што и четрнаестници, и ако се често и до најновијег времена, погрешно с њима изједначују[1]).

Међу недељницима постојала је разлика у томе, што су Александринци своју пасху одређивали по девет-

1) Dr. Joseph Bach -- Op. cit. p. 13.

наесто годишњем циклусу стављајући равнодневицу на 21. март, док су Римљани, (док су се придржавали Хиполита) имали шеснаесто годишњи (доцније 84-годишњи) циклус, са равнодневичним датумом од 18 марта. Према томе дакле, ако једне године падне пун месец 19-ог марта, он је био за Латине ускршњи пун месец и по њему су одређивали и празновали пасху, док је за Александринце тај нови месец падао *пре* равнодневице и они су тога ради чекали идући пун месец, празнујући своју пасху читав месец дана доцније. Сем тога ако би пун месец после равнодневице пао у суботу, једни су (Александринци) празновали Ускрс одмах сутра дан у недељу, а други (Римљани) одложили су Ускрс за другу недељу. Ако ускршњи пун месец падне у недељу, и једни и други су одлагали Ускрс за идућу недељу.

II.

У тако заплетеном стадијуму налазило се питање о времену празновања пасхе код Хришћана, почетком IV века, дакле пред сазив никејског васељенског сабора. Разлика у празновању пасхе код хришћана стварала је многе неприлике Христовој цркви и толике је досадне распре међу појединим црквама била изазвала да су, по речима Епифанија и Евсевија, хришћани били постали предметом подсмеха за погане[1].

Стога се много раније помишљало, да се то тугаљиво питање за цркву расправи на саборима, и у том циљу то је питање често расправљано на појединим месним саборима пред крај другога века и то: у Палестини под Теофилом из Цезарее и Нарцисом из Јерусалима; на римском сабору под Папом Виктором, у Понтусу ит.д.[2] Тако рећи пред сам никејски сабор; године 314. покушало се на сабору у Арлу да се постигне извесно јединство у том питању. У свом првом канону наређивао је тај сабор, да се пасха празнује uno die et uno tempore per omnem orbem, и папа је на уобичајени начин разаслао посланице о томе. Овај је сабор хтео да преоблада римски начин празновања пасхе, те да се тим путем сваки други начин, па и александријски, истисне[3].

---

1 Н. Милаш. Правила Васионских Сабора 101.

2 C. J. o. Hefele Op. cit. 101.

3 C. F. v. Hefele Op. cil. 325.

Међутим, разлика у празновању пасхе узела је била тако велике размере међу хришћанима, да се нико није хтео ни обзирати на решења појединих сабора ужега обима, и распра између појединих цркава вођена је са истом жестином после тих сабора као и пре тога. То је питање могло бити расправљено само на једном општем, »васељенском сабору«, и први такав сабор, сазван 325. год. после Хр. у Никеји, бавио се, између осталога и расправом пасхалнога питања.

За нас није нарочито важно да знамо, кога се дана 325. године сабор у Никеји састао и колико је дуго радио, колико је на њему епископа и других духовника учествовало. Узгред само напомињемо да је тај сабор сазвао Цар Константин, да га је он отворио и његовим радом у главноме управљао.

Важно је, међутим, да се нагласи да је тај сабор, дотле разнолико схваћене и тумачене појмове о основама хришћанства, средио и систематисао израдом Символа Вере. До тога сабора сваки је хришћанин исказивао своје веровање како је хтео, како је умео и како је схватао; од тог сабора тек сви хришћани без разлике исказују своје веровање тачно и дефинитивно утврђеним речима: »Вјерују во јединаго Бога Оца....«

Не мање је важно да се зна, да је тај исти Никејски Сабор поставио основе црквенога законодавства израдом канона за хришћанску цркву. До тога сабора свака обласна, па више пута и локална црква управљала се по својим прописима, који су често били супротни прописима других суседних цркава. Од тог сабора тек вреде извесни општи основни законски појмови и одредбе за све цркве у хришћанству.

Ове су тачке истакнуте претходно само тога ради, да се види, каквим се значајним и важним питањима црквеним бавио Никејски Сабор и од каквог су општег и доминантног значаја за све хришћанство његова решења и уредбе. Без сумње због тога епископ римски Јулије I, говорећи у своме знаменитоме писму о Ни-

кејском Сабору, три пута га називље »великим сабором«[1].

По себи се дакле разуме, да такву исту важност и значај има и саборско решење и уређење пасхалнога питања.

Прво питање, које је сабор одма по свом свечаном отварању претресао и утврдио, а поводом расправљања о *аријанској јереси,* био је *Символ Вере.*

Друго питање којим се сабор занимао било је питање о дану кад се пасха има светковати.

Како је и од кога је то питање пред сабор постављено, како је и у коме смислу оно на сабору расправљано и претресано, како је и којим је речима оно текстуално решено и утврђено — *не знамо.* Никакав ни званичан ни приватан текст о појединостима решења тога питања, о тачној стилизацији решења његова, не постоји.

Зна се само општи резултат решења пасхалног питања на Никејском Сабору, и то онако како се то решење садржи у енциклики самога сабора како ју је саопштио Сократ и у окружној посланици цара Константина како су је саопштили Сократ и Евсевије[2].

И један и други документ доносим, по преводу Н. Милаша:

У саборној посланици, управљеној црквама у Александрији, Египту, Пентапољу, Ливији и по свој васионој, сабор каже: »Јављамо вам радосни глас и о сугласију, које смо постигли у погледу дана светковања пасхе; по вашим молитвама и ово је питање рјешено тако, да сва источна браћа наша која су прије светковали пасху са јудејима, од сада ће је светковати заједно с римљанима, с нама и са свима онима, који је из древности светкују по нашем обичају«.

У окружној посланици царевој к епископима, који нису присуствовали сабору, Константин јавља: »Разправљено је било и у погледу светога дана пасхе и обћим гласом признано је за добро, да сви христјани, ма гдје они живили, имају свршавати спасителни празник свете

1 Н. Милаш Op. cit. 112.

2 C. F. v. Hefeie Op. cit. 326 и Н. Милаш Op. cit. 101.

пасхе једног истог дана. Јер, шта може бити љепшега и свечанијега, него кад се празник, који усађује у нама наду на бесмртије, светкује од свију једнако, по једнакоме чину и по утврђеноме реду? Прије свега учинило се је неприличним, да се овај свети празник светкује заједно с јудејима, који, оскврнивши своје руке безаконитим чином праведно су поражени, као нечисти, душевним сљепилом. Запустивши њиове обичаје, много ће боље бити, да се у будуће продужује онај прави ред, кога смо се ми држали од времена страдања Господњих пак до данас. Тако дакле, нека не буде ништа обћега међу нама и мрзком јудејском свјетином. Нама је Спаситељ показао другу стазу; нашем светом богопоштовању приличи свој ред у времену и свој закон. Држећи се овога сугласно, љубезна браћо, ми ћемо тиме одстранити од себе срамотно о нама мнење јудеја, као да ми не можемо независно од њиових установа светковати по себи. Него, о чему су у стању правилно мислити они, који, извршивши убијство Господа, нису већ при своме уму? Они ступају не по њеком разумноме правцу, него повлаче се за тим куда их поведе њиово противничко малодушије. Зато они и у овом случају не виде истине; увјек у заблуди највећој, они, у мјесто да се мудро поправе, светкују пасху два пута у години. Зашто би ми сљедили њима, кад се они очито у највећој заблуди налазе? Ми нећемо наравно себи допустити, да се два пута у једној истој години светкује пасха. Пак да вама и није све ово предложено, ваше ће само благоразумије постарати се, да се чисте душе ваше не оскврне обичајима најгорих људи. Осим овога, треба узети у обзир, да разногласица у погледу оваког важног празника вјере није никако сугласна ни са благочастијем. Спаситељ наш даровао нам је један дан да светкујемо наше ослобођење, т.ј. дан његових светих страдања, и хтјео је имати једну своју васионску цркву, како би сви чланови исте, ма колико они били разтављени по различитим странама, проникнути били једним духом, т. ј. једином божанственом вољом. Размислите сами по вашој светости, како је зло и неупутно, кад у једно време једни посте а други се веселе, и затим, послье дана пасхе, једни проводе време празнујући, а други чувају још установљене посте. И зато божанствени је промисао одредио да ово буде на прави начин изправљено и доведено под једно правило, — на што, ја мислим, сви ће се сагласити. Кад је све ово требало изправити на начин, да међу нама не остане ништа обћега са оним оцеубијцима и господоубијцима, одређено је, да сви морају примити онај ред, као најбољи и најприличнији, кога се држе све цркве, које су у западним,

јужним и сјеверним областима државе, и од кога се уклањају само неке источне цркве. Ја мислим, да ће ово бити повољито и вашем благоразумију: ваша ће разборитост, бездвојбено, радосно примити оно, што се једнодушно и сугласно чува у Риму и Италији, у свој Африци, Испанији, Галији, Британији, Египту, Ливији, у свој Грчкој, у областима азијској, понтијској и киликијској, — узимљући у обзир, не само већину цркава у споменутим мјестима, него и то, да обће сугласије у овоме мора бити за све и свакога најсветијим дјелом. Осим тога чини се, да и здрави смисао захтјева, да ми немамо ништа обћега са преступним јудејима. Краће да кажемо: по обћем суду свију установљено је, да се свети праздник пасхе има светковати од свију у један исти дан. Није пристојно да буде разногласије у погледу толико светога предмета, и боље је слѣдити такој установи, која је чиста од сваке туђе заблуде и грјеха. Оно што је установљено по Богом надахнутом суду толиких и тако светих епископа, радосно примите, као с неба дар и као праву божанствену заповјед; јер све, што је установљено на светим саборима епископа, мора се сматрати изразом божанствене воље. Објавивши установе сабора свој љубезној браћи нашој, ви ћете примити и остварити колико оно, о чему је прије споменуто, т.ј. исповједање вјере, толико и одлуку, у погледу светковања пасхе. Ово ја желим зато, да би могао с вама заједно у један исти дан светковати свети празник и заједно с вами радовати се о свему, и да би, видећи тврдокорност дјавола, укроћену нашим чинима при помоћи Бога и видећи свугдје да напредује наша вјера, мир и једномислије, могао узнјети заједно с вама благодарну пјесму Давачу свега добра и Спаситељу Богу.«

Сем ова два писана документа о раду Сабора у пасхалном питању, ми немамо других докумената.

Ако се сетимо стања, у коме се налазило пасхално питање пред сазив Никејског Сабора, видећемо, да су сви хришћани у том погледу били подељени у главноме на две групе: на оне који светкују пасху с Јеврејима и без обзира на равнодневицу и на оне који воде рачуна о равнодневици. Из садржине окружнице цара Константина излази, да је Сабор главну бригу посветио оним првима, он је сав свој труд био уложио на то, да оне хришћане, који светкују пасху с Јеврејима, одвоји од Јевреја и да их преведе у коло равнодневичара у опште.

Као што се зна, ти су хришћани празновали своју пасху тачно 14-ог нисана, односно на дан пуног месеца, па ма који то недељни дан био, и Сабор је свакако желео да не буде више хришћана, који ће Ускрс светковати рецимо једног уторника или среде; да не буде више хришћана, који ће се веселити и радовати Ускрсу у петак, кога је дана Господ био у највећим мукама. С тога Сабору није по вољи што има хришћана, који се у том тако важном питању, као што је празновање пасхе, наслањају на Јевреје, који са Јевејима и по њихову рачуну празнују пасху, па да их једном за свагда од Јевреја одстрани, посланица не бира речи, којима ће Јевреје што више хришћанима омрзнути; она их назива: *„мрском јудејском сеетином“*, *„најгорим људима“*, *„оцеубицама и господоубицама“* и т. д. С друге стране, нападајући овако отворено Јевреје, посланица се чува да рекне ма и једну реч, која би можда сама собом узбунила хришћане који празнују пасху с Јевејима. Посланица позива само »да сви хришћани, ма где они живели, имају свршавати спасителни празник свете пасхе једног истог дана«, али се чува да каже који је то дан; у њој се изрично нигде не спомиње *„недеља“*. Нама та реч сада не казује ништа особито, али је можда у оно доба она једина била довољна, да изазове буру, и зато је посланица нигде не спомиње већ само околишним путем и после врло дугог увода, сасвим благо и помирљиво, вели: *„Ја мислим, да ће ово бити повољито и вашем благоразумију: ваша ће разборитост бездвојбено радостно примити оно што се једнодушно и сугласно чува у Риму* и т. д.« Све се то очевидно односи на квартодецимане и протопасхисте, и посланица се стара да их благим речима, тако рећи молећи их, приволи да напусте везу с Јевејима и да пређу равнодневичарима.

Сâм склоп и стил ове посланице довољно јасно објашњава, зашто Сабор није формулисао нарочито решење, нарочити канон о празновању пасхе, кад је то урадио у другим питањима. Шта више према благој

и помирљивој садржини посланице, која ни једном речи не наређује, већ саветује и у неку руку моли, нарочитог законског решења, нарочитог канона, који би по самом свом значају био извршан, није ни могло, није ни требало да буде, кад се желело, да се размирица не само стиша, већ и уклони једном за свагда. Јер из садржине посланице јасно излази, да Сабору и није био задатак да изриче нарочито правило за празновање Ускрса, при чему би зацело дошло до највећих супротности на самом Сабору, већ да се у опште у принципу изјасни да усваја пасхални рачун, који се употребљава у Риму и Африци, т. ј. да се пасха одређује, са обзиром на равнодневницу, у недељу и да замоли оне хришћане, који о равнодневници и недељи не воде рачуна и који се наслањају на Јевреје, да у интересу једнообразности у празновању тога највећег хришћанског празника, напусте оне »који оскврнивши своје руке безаконитим чином праведно су поражени, као нечисти, душевним сљепилом«. Што сад и међу равнодневничарима постоје несугласице у датуму равнодневнице и у циклусима, дакле у питањима чисто научног значаја, Сабор је то сматрао као ствар секундарне вредности, која ће се сама собом изравнати. Сабору је било стало само да утврди један општи принцип, зато се у посланици нигде и не спомиње ни да је размирица између равнодневничара изравната, нити да она још постоји; преко тога се питања просто прелази ћутке, премда постоје извесни подаци, као што ћемо ниже видети, који показују да је и то питање на извесан начин расправљено.

Остаје нам сад за нас најважније питање по том предмету:

Кад Никејски Сабор није изрично формулисао нарочито правило или канон о времену празновања пасхе у хришћанској цркви, зна ли се, према ономе како је он то питање расправио, како ваља одређивати празновање тог највећег хришћанског празника?

Несумњиво се зна. Јер се у општем, принципском решењу пасхалнога питања од стране Никејског Сабора, то правило садржи.

Из посланице цара Константина види се јасно: да се он у име Сабора обраћа четрнаестницима и протопасхистима и позива их да и они прослављају своју пасху онако, како се тај празник прославља у Риму, Африци и т. д., т.ј. да и они воде рачуна о недељи и о равнодневници. Другим речима, значи да је Никејски Сабор усвојио онај начин празновања пасхе, како је практикован код Западњака и Александринаца, те да се на основи саборског принципског решења може, о празновању пасхе, исвести ово правило:

Хришћанску пасху или Ускрс треба празновати у прву недељу која дође иза првога пунога месеца после пролећне равнодневнице.

То је правило очувано све до данас, и у овом се од прилике облику наводи у свима делима, која се тим питањем баве; само многи можда и данас држе, да га је тако формулисао сам Никејски Сабор, док смо ми видели да он то није учинио, већ да се оно у таквом свом значају може формулисати као несумњива, неопходна и једина логична последица принципског решења пасхалног питања од стране Никејског Сабора. Оно се, дакле, без икакве погрешке може сматрати као правило Никејског Сабора о празновању Ускрса.

Као што је раније изложено тога су се правила у главноме придржавали недељници и еквинокционалисте, али да и међу њима није било јединства.

Немогуће је претпоставити да поједини (и ако не сви) чланови Никејског Сабора нису знали за те разлике, пошто је међу њима било чланова и са запада и од Алексндринаца. Па ипак се о томе ништа не спомиње у окружници цара Константина.

Према горе изложеној анализи тога документа, ми потпуно разумемо, зашто се о тој несугласници ништа не спомиње. Пошто је, као што смо видели,

Сабору била главна брига да четрнаеснике и протопасхисте приволи да пристану у опште на равнодневично рачунање пасхе (сматрајући да је разлика у датуму равнодневице секундарне вредности) није било ни политички, горњим циркуларом документовати ту разлику (која без сумње највећој већини четрнаестника није била ни позната), те тиме ослабити утицај окружнице на противнике равнодневице.

Али и ако се о тој разлици ништа не говори у окружници цара Константина, као главном званичном декументу о решењу пасхалнога питања на Никејском Сабору, постоје други податци, који доказују да је и то питање на Сабору расправљено. Кирил из Александрије у своме Prologus paschalis наводи:

„Велики Сабор једногласно је установио да црква александријска, пошто је она највештија у томе, саопћује сваке године кроз посланице римској цркви дан, кад падају календе или четрнајести, т. ј. дан, кад се има светковати пасха; и црква ће римска саобћити после о томе свој цркви“[1].

Слично томе изражава се и Папа Лав I, у своме писму цару Маркијану у коме каже:

„С тога се свети оци (подразумевајући) Никејски Сабор) постараше да уклоне прилику за ову погрешку, поверавајући сву ову бригу александријском епископу (јер се чинило, да је код старих Египћана од старина остала вештина у овом прорачунавању) да он сваке године јавља дан напред поменуте свечаности апостолској столици, која би писмено слала удаљенијим црквама општу објаву“[2].

Најзад Амвросије каже, да је Никејски Сабор, по савету више математичара усвојио 19-тогодишњи ускршњи циклус.[3] Пошто су, као што смо видели, по томе цуклусу Александрици одређивали ускршњи дан, то излази да и овај документ поред горњих утврђује да је Никејски Сабор дефинитивно усвојио александријско ускршње рачунање, са равнодневицом од 21

---

1 C. J. v. Hefele Op. cit. 330— Српски превод од Н. Милаша. Op. cit. 106.

2 C. J. v. Hefele Op. sit. 330.

3 C. J. v. Hefele Op. cit. 331.

марта и да се, кад ускршњи пун месец падне у суботу, Ускрс празнује одмах сутра дан.

*

И ако је Никејски Сабор, ово тугаљиво питање, како изгледа, једном за свагда расправио, ипак су готово све оне разлике у празновању Ускрса остале и после Никејског Сабора. Римљани су се и даље придржавали свога 84-тогодишњег циклуса са равнодневицом од 18. марта. Тако се десило да су се Латини год. 326., т.ј. одмах идуће године после Никејског Сабора, као и у год: 330., 333., 340., 341., 343, разликовали у празновању Ускрса од Александринаца. Због тога је то питање понова расправљено на Сабору у Сардики год. 343., и на основи узајамнога попуштања између Римљана и Александринаца утврђено је заједничко празновање Ускрса за идућих 50 година.

Али већ после неколико година, тај је компромис између источњака и западњака покварен, услед чега је цар Теодосије Велики покушавао да поново успостави слогу. Године 387. Римљани су празновали Ускрс 21. марта, а Александринци, (који су непрестано одржавали равнодневицу на 21. март,) имали су Ускрс пуних пет недеља доцније, 25. априла, због чега цар Теодосије потражи објашњење томе од александријскога епископа Теофила. Овај се одазове томе позиву и састави, на основи познатих александријских правила, једну ускршњу таблицу, од које је остао још само пролог.

С тим се Ускрсом од 387. год. бавио и Амвросије и пришао је александријском рачунању. Кирил александријски скратио је ускршњу таблицу свога ујака Теофила и саставио таблицу за 95 година од 436.—531. после Хр. Поред тога Кирил је у једном писму, упућеном папи, изложио погрешке латинског рачунања, што су мало после тога учинили и Еп. Пасхазиније из Лилибеума и Еп. Протерије из Александрије по заповести царевој у својим писмима папи Лаву I. Последица тога била је, да је папа Лав, римско рачунање чешће прилагођивао александријскоме; шта

више у то је доба све више преовлађивало мишљење, да је Христос 14. Нисана јео пасху, да је 15. (а не 14. као што су стари узимали) умро, да је 16. у гроб положен а 17. васкрсао. Протерије Александријски је то нарочито у свом горњем писму опширно извео.

Ускоро за тим око 457. год. покушао је Викторије из Аквитаније, по наредби римског архиђакона Хиларија, да доведе у склад римско и александријско пасхално рачунање; изгледа врло вероватно, да је Хиларије, кад је постао папа, увео то ново рачунање у год. 465., кад се 84 тогодишњи римски циклус свршавао. У том новом циклусу нови су месеци били тачније одређени и све су диференције између Римљана и Александринаца биле уклоњене, тако да су се латински ускрси често никако, а често врло мало разликовали од александријских. У оним случајевима, кад би 14, пао у суботу, оставио је Викторије нерешено питање, да ли ће се Ускрс празновати одмах сутра дан или тек после осам дана. Он је у таблицама означио оба датума оставивши, да папа решава ту ствар у сваком појединoм случају.

Међутим, још су постојале извесне диференције, док није Дионисије Мали израчунао Римљанима, на основи 19-тогодишњег циклуса ускршње таблице, које су се у свему слагале с александријским рачуном, те на тај начин увео потпуну хармонију у прављењу Ускрса. Његово је рачунање било усвојено у Риму и скоро целој Италији, док се у Галији скоро свуда Ускрс израчунавао по Викторијеву начину, а у Британији био је задржан 84-тогодишњи циклус са извесним поправкама Сулпиција Севера. Кад су затим римски мисионари превели Хептархију у хришћанство, усвојили су ти нови хришћани Дионисијево рачунање, а стари су се британски хришћани у Велсу придржавали старога обичаја, изазвавши познату британску ускршњу размирицу, коју је Колумбан пренео и у Галију. Тек год 729. већина старих Британаца усвоји 19-тогодишњи циклус.

Много раније је овај циклус био усвојен у Шпанији; за време Карла Великог победио је тај начин рачунања на целом западу, те се може сматрати да су се од краја VIII и почетка IX века сви хришћани по њему управљали, пошто се међутим и четрнаестничко рачунање сасвим угасило.[1] —

Ето, то је у главним потезима развој и завршатак тог великог спора међу хришћанима око празновања Христова васкрсења који је трајао око 600 година. Почев од Карла Великог сви хришћани празнују Ускрс по општим одредбама, утврђеним на Никејском Сабору (на основици 19-тогодишњег цирклуса са равнодневицом од 21. марта, како су је поставили Александринци), са обзиром на ове посебне одредбе:

Ако би пун месец пао и на сами дан равнодневице, ипак се он сматра као ускршњи пун месец; ако би се то десило у суботу, Ускрс се празнује одмах сутра дан у недељу 22 марта и тај је датум *најранији* могући датум ускршњи.

Ако би пун месец био 20. марта, дакле у очи равнодневице, онда се очекује први идући пун месец који може најдоцније наступити после 29 дана, т. ј. 18. априла; ако 18. април с новим месецом падне у недељу, онда се Ускрс празнује у идућу недељу, т. ј. 25. априла, и тај је датум *најдоцнији* могући датум ускршњи.

---

1 C. J. v. H. I, 332—335. и A. Giry Manuel de Diplomatique 1884. p. 145.

III.

Цео спор око празновања хришћанске пасхе, који је трајао више стотина година између појединих хришћанских цркава, као што смо видели, није се тицао начина, садржине, догматике самога празновања, већ једино времена или, још боље, датума и дана празновања. И ма колико да је познавање постанка и развоја тога спора до његова решења важно са чисто историјског гледишта, ваља нарочито уочити онај значај његов, који нам показује, са каквим постојанством и коликом су се истрајношћу црквени поглавари борили баш око тога датума, придајући нарочиту важност питањима: да ли ће хришћани празновати Ускрс пре или после равнодневнице и да ли ће се равнодневница рачунати 21. или 18. марта. И тек кад су сви хришћани прихватили равнодневницу од 21. марта, тај је вишевековни спор тим самим завршен.

У осталом тако је морало и бити. Јер су сви поглавари и служитељи цркве знали да сва временска питања зависе искључиво од кретања извесних небеских тела или, тачније речено, од кретања и положаја земље и месеца према сунцу, а та се кретања и положаји збивају по неумитним и тачно одређеним законима. Поглавари и служитељи цркве та су своја знања оснивали на старозаветним истинама утврђеним при самом стварању света, јер се вели:

„По том рече Бог: нека буду видјела на своду небеском да дијеле дан и ноћ, да буду знаци временима и данима и годинама“ (Мојс. I, 1, 14)

И за тим: „Створио си мјесец да показује времена“ (Псал. 104, 19)

И кад су то знали, онда су знали да се само кретањем и положајима горе поменутих небеских тела може одредити, кад наступа пролећна равнодневница, кад ће бити нов, а кад пун месец. И знајући још да су та кретања и положаји у оно доба најбоље и најтачније умели одређивати Александринци, они су најпре на Никејском Сабору у опште, а за тим поступним попуштањем противника успели да прибаве пуну важност оним истинама, које су проистицале из кретања и положаја горе поменутих небеских тела, везавши за њих, као за непоколебљиве знаке који не зависе од воље човекове, датум и дан празновања највећег хришћанског празника.

До нас нису доспели никакви непосредни писани документи, који би нам сведочили, зашто су Александрици тако упорно одржавали и бранили равнодневицу од 21 марта, и по њој и пуном месецу који за њом долази, одређивали ускршњу недељу. Исто тако не знамо зашто су Римљани заступали у истом циљу 18 март. Али према садашњем стању астрономске науке то нам није на потребно, пошто према знању садашњег равнодневничког датума и премештању његову због разлике између Цезарово године и средње тропске године, можемо рачунањем у натраг наћи да је много година пре и после Никејског Сабора равнодневница *у истини* падала 21. марта само у разне сахате, о којима се у осталом није ни морао водити рачунг а одредбу ускршње недеље. То значи, *истинска, стварна равнодневница падала је у доба Никејског Сабора на 21. март.*

Због онога што ћемо доцније видети нарочито ваља истаћи да Александринци, а по њима, на основи решења Никејског Сабора, и остали хришћани, *нису* одређивали у доба Ник. Саб. ускршњи дан по равнодневничном датуму који је био у доба Христова васкрсења, већ по датуму на који је у *истини падала равнодневница у оно доба, за које се Ускрс одређује,* то значи по *стварном, астрономском,* равнодневичном датуму. По себи се разуме, да је Ускрс тре-

бало и после Никејског Сабора, па да треба и данас, одређивати у оном смислу, како је то решио Никејски Сабор, т. ј. у оном смислу, како су онда одређивали Александринци, чији је начин одређивања усвојен од свију хришћанских цркава, дакле: у прву недељу иза пуног месеца после *стварне,* пролећне равнодневнице.

И наша, источна православна црква примила је правилно Никејског Сабора за одређивање ускршње недеље, али се по њему стварно увек не придржава.

Источна православна црква, примивши равнодневични датум од 21. марта, сматра да је по Цезарову календару *и данас* равнодневница 21. марта, као што је била у доба Никејског Сабора, а то у ствари није. У прошлом веку пролећна се равнодневница стварно дешавала 9. и 8. марта, а од почетка овога века 8. марта по Цезареву календару, кога се сви источно православни хришћани и данас придржавају. То значи да наша православна црква не одређује празновање Ускрса по стварном равнодневичном датуму, у смислу правила Никејског Сабора већ по ондашњем, сада само номиналном датуму (21. марта), који је у ствари погрешан. У томе лежи главна погрешка за многе ускршње празнике, који се празнују у православној цркви.

Има Ускрса, који и ако се одређују по том номинални датуму за равнодевницу (21. м.), ипак су тачни; то вреди за оне ускршње празнике, где пун месец у марту пада случајно 21. или после 21. марта. Према томе пошто је стварни равнодневични датум сада на пр. 8. марта, ако пун месец падне рецимо 12. марта у среду, Ускрс треба да буде 16. марта у недељу. Тако источна православна црква не одређује Ускрс, већ се она на тај пуни месец од 12. марта не обзире, пошто узима у рачун само оне пуне месеце који се десе 21. или после 21. марта. Међутим ако при садашњој равнодневици од 8. марта први пун месец не падне пре 21. већ 21. или после 21. марта, онда је према томе пуном месецу одређен Ускрс тачан.

Друга погрешка коју чини источна православна црква при одређивању Ускрса, долази од *погрешно одређе-*

ног дана оног пуног месеца који долази иза пролећне равнодневице, дакле од погрешно одређеног датума ускршњег пуног месеца.

Још 432. г. пре Христа. констатовао је Атињанин *Метон*, да 235 синодских месеца чине 19 сунчаних година и тај низ од 19 година назива се *месечев круг*, или *златан број*. Тај круг значи, да после 19 сунчаних година исте месечеве фазе долазе истим редом у исто доба сунчане године, дакле на пр. нови месеци сваког месеца падају на исте датуме као и пре 19 година. Довољно је било посматрати поједине фазе месечеве за првих 19 година, па да се за свагда знају у будућности датуми свију месечевих фаза. Ових 235 синодских месеца распоређени су на 19 месечевих година од којих су 12 *простих* са по 12 месеца а 7 *ембомисмичких* са по 13 месеца (3., 6., 8., 11., 14., 17., и 19. година).

Тај месечев круг, који су са извесним изменама усвојили и Александринци, служио је увек, па служи и данас у нашој цркви за одредбу месечевих фаза, па дакле и за одредбу ускршњег пуног месеца. По томе кругу састављена је нарочита таблица, помоћу које се, кад се за ма коју годину по нарочитом правилу одреди круг месечев, могу наћи датуми свију месечевих фаза за ту годину.

Овај круг, употребљен за мали низ година, може се сматрати као тачан. али кад се по њему одређују месечеве фазе кроз више стотина година, онда стварне месечеве фазе не падају на оне датуме које тај круг означава. Јер у 19 Цезарових година по 365 дана и 6 час. има 6939 дана и 18 час. а 235 синодских месеца по 29 д. 12 ч. 44 м. и 2.9 сек. изоосе 6939 дана 16 час. 31 мин и 21·5 сек. и та разлика од 1 час. 28 мин. 38.5 сек. кроз нешто више од 300 год. нарасте на један читав дан.

Не улазећи у друге компликације које су с оваквим вишевековним рачунањем месечевих фаза скопчане и које утичу и на датуме свију, па и ускршњих пуних

месеца, одређене по овом кругу, ваља напоменути само, да су извесне цркве почетак тога круга стављале на годину у којој се Христос родио; тако да 1 год. наше ере одговара 2 години круга[1]). Наша црква ставља почетак месечева круга на створење света, те години рођења Христова одговара месечев круг 17, помоћу кога се одређује број месечева круга за сваку годину после Христова рођења.

По себи се разуме, да ускршњи пуни месеци, одређени по томе кругу, који у себи садржи многе погрешке, не могу бити тачни, нити се могу слагати са стварним датумима оних пуних месеца, по којима се празновање Ускрса има одређивати.

Поред 19-тогодишњег месечева циклуса. за одређивање Ускрса употребљен је и тако звани *сунчев круг* од 28 година.

Цезарова сунчева година, како проста од 365 дана, тако и преступна од 366. није дељива без остатка с бројем 7 (недељних дана). Пошто је свака четврта година по томе календару преступна, то би производ та два броја, $4 \times 7 = 28$, показао један низ година, после кога исти недељни дани падају у исте календарске и месечне датуме. *Сунчев круг* (јер се први седмични дан називао сунчев дан) зове се *златни круг*.

Источна православна црква рачуна и почетак бројања сунчева круга од створења света. Стога је сунчев круг, године Христова рођења био 20, и помоћу тог броја, одређује се сунчев круг за сваку годину после Христа.

Око половине петога века *Викторије из Аквитаније* комбинује та два циклуса, сунчев и месечев круг, и добије њиховим производом ($19 \times 28 = 532$) нов циклус од 532 године[2]), који се зове *годишњи круг, пасхални круг* (иначе cyclus lunisolaris, ciclus paschalis, annus magnus, circulus magnus paschae); по истеку

---

1 A. Giri Op. cit. 148

2 A. Meister Op. cit. 281 — По Dr. J. Bach-у Op. cit. 17. ту је комбинацију $19 \times 28 = 532$ извршио египатски калуђер Anianus.

тога циклуса (кад би месечев круг био тачан) падале би поједине месечеве фазе не само на исте датуме, већ и у исте недељне дане. То вреди очевидно и за ускршње празнике, који зависе од ускршњих пуних месеца. Почетак тога циклуса ставио је Викторије на годину Христова страдања, која је по његову рачуну падала 28. год. наше ере. Кад се тако тај циклус рачуна, назива се *Викторијев период*. Римски опат, *Дионисије Мали,* који се служио тим циклусом да уреди свој пасхални канон (526. год.), ставио је почетак тога циклуса на годину Христова рођења удесивши да се прва година хришћанске ере сложи с другом годином пасхалног циклуса; тако рачунат тај циклус назива се *Дионисијев период*[1]).

Узгред напомињем, да је Дионисије Мали, почетак тог свог периода имао да стави у год. 248 рачунато од Диоклетијана, па како није хтео то време рачунати по годинама тога „пре тиранина него господара", „безбожника и гонитеља", почео је рачунати године „од вaплоћења Господа нашега Исуса Христа" и ставио место 248 год. од Диоклетијана 532 год. од рођ. Хр. *не објаснивши којим је путем он дошао до закључка да 248. год Диокл. одговара 532. год. од рођ. Хр.* Али је та 532. год. најранији историјски пример употребе рачунања времена од рођења Христова[2]).

Источна православна црква усвојила је такође тај годишњи круг или пасхални кључ од 532 год за одредбу ускршњег празника, само му она, као и код горњих циклуса, ставља почетак у створење света. По таквом рачуну наше цркве, Христос се родио за време једанаестога тог круга који је почео 5321. а завршио се 5852. од створења света (рођење Христово било је 5508. год. од ств. св.). Сада се ми налазимо у четрнаестом том кругу, који је почео 1409. год. (6917. г. од ств. св), а завршиће се 1940. (7448. од ств. св.).

---

1 A. Giry Op. cit. 149 — По Dr. J. Bach-у Op. cit. 18 назива се Дионисијева или Александријско-Дионисијева Метода.
2 В. В. Болотов. — Извештај руске комисије прилог II, стр. 17.

Бројевима, који показују месечев и сунчев круг за извесну годину, може се помоћу нарочито конструисане таблице наћи тако звано *пасхално слово*, које тој години одговара. Тих слова има 35, јер толико има и могућих датума (од 22. марта до 25. априла) на које може Ускрс пасти. Једном нађено пасхално слово помаже нам да у „*пасхалији*" *(неисходимој пасхалији)*, нађемо датум Ускрса за ту годину, као и све остале празнике који од Ускрса зависе. Иначе се пасхално слово већ одређено налази и у годишњем кругу, заједно с месечевим и сунчевим кругом и извесним другим подацима (индикат, недељно слово, ит.д).

Годишњи круг од 532 год. са одговарајућим пасхалним словима и пасхалијом, као и месечев круг, налази се нарочито у главној и основној црквеној књизи у *црквеном уставу или типику*, чиме је тим подацима дат изузетно важан значај, који они за цркву имају. По њиховим подацима одређује наша црква празновање Ускрса, трајање месојеђа, почетак великог поста итд. На пр. за ову 1908. год. која је преступна, налазимо у црквеном Уставу, да је пасхално слово *X*. а спрам тога слова у пасхалији стоји да месојеђе траје 7 недеља и 6 дана, месне покладе су 17. фебр., беле покладе 24. фебр., Ускрс 13. априла, Вазнесење 22. маја, Духови 1. јуна итд.

Како што се види, механизам одредбе Ускрса сведен је на најпростији облик, само кад би подаци, на којима се он оснива, били поуздани и тачни, што у ствари није.

У осталом, тај би циклус од 532 год., са свима таблицама по њему састављеним, био и данас тачан, да су се поглавари православне цркве придржавали у свему онога принципа, који су поставили Александринци и који је принцип усвојио најпре Ник. Сабор а по њему и све хришћанске цркве, тј. да су га по сваком његову свршетку прилагођивали истини и стварности Пошто месечев круг од прилике за време од преко 300

год. покаже разлику у месечевим фазама за један дан, тај је дан у циклусу требало поправљати, и циклус би и данас био тачан. Овако пак круг месечев, од његова уношења у Дионисијев период па до данас, није поправљан, није прилагођиван према истини и стварности и зато је период и постао погрешан Међутим, ни један хришћански канон, нити црквенско правило не забрањује цркви да се придржава истине.

IV.

Према стању ствари, како је напред изложено, из кога видимо да је основна таблица, *неисходима пасхалија,* по којој се Ускрс одређује, основана на подацима, који су пре више од хиљаду година били тачни, али који одавна већ, па и данас нису више тачни, не можемо ни очекивати да празновање Ускрса буде тачно и у смислу правила Никејског Сабора. Али да би се у појединостима видело, какве погрешке у одређивању Ускрса могу наступити и какве се погрешке заиста и данас чине, прегледаћемо датуме ускршњих празника за време целог последњег сунчева круга од 28 година, тј. од 1881. до 1908. Почињемо с годином 1880., како бисмо преглед почели и свршили истим бројем сунчева круга, јер је и 1880. и 1908. број сунчева круга 24.

Год. 1880. Ускрс је празнован 20. априла. — Стварна равнодневница била је 8. марта у 7^{c}. $35^{м}$. пре подне јерусалимског времена; пун месец после равнодневице био је $14^{ог}$ у петак, у 3^{c}. $45^{м}$. по п. и Ускрс је требало празновати у недељу 16. марта. Пошто је он празнован 20. априла, као што га пасхалија одређује, значи да је црква рачунала равнодневицу 21. марта и пун месец који је после тог датума наступио био је по црквенској таблици 14. апр. у понед. док је стварно пун месец био $13^{ог}$ у недељу (у 1 сах. 11 м. изјутра). Према црквеном и стварном пуном месецу Ускрс је празнован $20^{ог}$ априла. Овде је учињена погрешка према стварној равнодневици.

Год. 1881. Ускрс је празнован 12^{ог} априла. — Први пун месец после стварне равнодневице био је по црквенској таблици 3^{ег} априла у петак, а стварно 2^{ог} априла у четвртак (у 2 сах. 11^{м}. по под.). Како по стварном тако и по црквеном (погрешном) пуном месецу требало је празновати Ускрс у недељу 5^{ог} априла, а он је празнован тек у другу недељу 12^{ог} апр. Овде се погрешка од стварне равнодневице не би ни јавила, пошто и иначе није било пуног месеца пре 21. марта, нити би се јавила погрешка од црквеног погрешног пуног месеца, јер је пао у петак, дакле као и стварни пун месец пре недеље 5^{ог}, да је Ускрс празнован 5^{ог}. Празновање Ускрса 12^{ог} априла погрешно је по самим црквеним подацима.

Год. 1882. Ускрс је празнован 28. марта — На овај Ускрс није утицала погрешна равнодневица од 21. марта, јер је први пун месец пао по црквн табл. 23^{ег} марта у уторак, а стварно 22^{ог} марта-(у 8^{с} 8^{м}. после под.) и Ускрс је празнован тачно 28. марта.

Год. 1883. Ускрс 17. априла. — Ове је године учињена погрешка према стварној равнодневници, јер је први пун месец после те равнодневице по црквн. табл. био 12^{ог} марта у суботу и требало је празновати Ускрс у недељу 13. марта. Овако пак, сачекана је погрешна равнодневница од 21. марта и пун месец од 11-ог апр. у понедељ. (стварно 10. 1^{с} 49^{м} пос. п.). па је Ускрс празнован идуће недеље 17-ог.

Године 1884. Ускрс 8. априла. — Погрешка од стварне равнодневнице не јавља се, пошто је први пун месец после ње дошао по црквн. рачуну 31. марта у суботу, а стварно 29. марта у четвртак (у 2^{с} 5^{м} пос. под.) Узевши и погрешни датум пуног месеца од 31. марта у суботу (као и стварни од 29.) требало је празновати Ускрс у недељу 1^{ог} априла, међутим је он празнован 8^{ог} апр., дакле погрешно по самим црквеним подацима.

Год. 1885. Ускрс 24. марта. — Овде се сретамо с једним врло интересантним случајем, где је Ускрс празнован

тачно по стварној равнодневици, а погрешно по црквеној. Пун месец по црк. рачуну пао је 20ог марта у среду, а стварно 18. марта у понедељак (7с 1м пос. под.). И по једном и по другом рачуну пун месец пада *пре црквене равнодневице* (од 21. марта) и по црквеном рачуну није смео бити узет у обзир, пошто се Ускрс одређује по пуном месецу који падне на сами дан равнодневнице (по црк. рачуну 21. марта) или после ње. Овако пак узет је у рачун тај пуни месец који је био после стварне равнодневнице (8ог марта), али пре црквене, и Ускрс је празнован тачно по стварној равнодневници 24. марта, а погрешно по црквеној.

Год. 1886. Ускрс 13. априла. — На овај Ускрс није утицала ни стварна равнодневица ни стварни пун месец који је пао 6ог апр. у недељу (5с 20м пос. п.) по црк. рач. 8., те је Ускрс празнован тачно 13. априла.

Год. 1887. Ускрс 5. априла. — Стварна равнодневица није утицала на овај Ускрс, јер је први пун месец пао по црк. рачуну 28. марта у суботу а стварно у петак 27. марта у 8с 00м пре. п., према томе оба датума пуног месеца одређују, да се Ускрс празнује у недељу 29. марта; међутим, он је празнован тек 5. априла, дакле погрешно по самим црквеним подацима.

Год. 1888. Ускрс 24. априла — Пун месец после стварне равнодневице био је по црк. рачуну 17. марта у четвртак, а стварно 16. марта у среду (0с 29м пре п.). Да је по стварној равнодневици одређен Ускрс, он би пао у недељу 20. марта. Држећи се погрешног равнодневничког датума од 21. марта, сачекан је идући пун месец, који је био по црк. рач. 15. априла у петак, а стварно 14. априла у четвртак (у 8с 43м пре п.). Кад је већ узета погрешна равнодневица од 21. марта, онда тај пуни месец и по једном и по другом рачуну одређује Ускрс за недељу 17-ог априла. међутим он је, као што је наведено, празнован тек 24. априла, дакле погрешно и по стварној равнодневици и по самим црквеним подацима.

Год. 1889. Ускрс 9. априла -- Пошто стварна равнодневица није утицала на ускршњи дан, јер је

пун месец пао по црквв. рач. 5-ог априла у среду, а стварно 4-ог (0^c $40^м$ пре под.), то је Ускрс празнован правилно и тачно 9-ог априла.

Год. 1890. Ускрс 1. априла. — Ни овом приликом није утицала стварна равнодневица на Ускрс, јер је пун месец пао по црквв. рач. 25. марта у недељу, а стварно 24. марта у суботу (11^c $46^м$ пре п.), стога је због погрешног црквеног датума пуног месеца Ускрс погрешно празнован тек у другу недељу 1. априла.

Год. 1891. Ускрс 21. априла. — Овде је учињена најпре погрешка према стварној равнодневници, јер је пун месец пао по црквв. рач. марта 14-ог у четвртак, а стварно 13-ог (у 3^c $33^м$ пос. п.) и Ускрс је требало празновати 17. марта. Држећи се погрешне равнодневнице од 21. марта, сачекан је други пун месец који је пао по црквв. рач. 12. априла у петак, стварно такође 12. апр. у 7^c $37^м$ пре п.; то значи. по тој равнодневици и првом пуном месецу ваљало је празновати Ускрс у недељу 14-ог априла, а он је у истини празнован тек 21. апр., дакле погрешно и по стварним и по самим црквеним подацима.

Год. 1892. Ускрс 5. априла. Стварна равнодневица није утицацала на овај Ускрс, јер је први пун месец пао по црквв. рач. 1. априла у среду, а стварно 31. марта у 8^c $47^м$ пре п., те је према томе и по стварним и црквеним подацима Ускрс правилно и тачно празнован 5-ог априла.

Год. 1893. Ускрс 28. марта. — Овде је учињена погрешка према стварној равнодневици и стварном пуном месецу, јер је пун месец стварно био 20-ог марта у суботу у 9^c $39^м$ пре п., а по црквв. рачуну 22-ог у понедељак; стога је тај Ускрс према црквеним подацима одређен за 20. март.

Год. 1894. Ускрс 17. априла. — Овај је Ускрс погрешно празнован и по стварним и по црквеним подацима. Први пун месец био је одмах после стварне равнодневице по црквв. рач. 11-ог марта у петак, а стварно 9-ог марта у 4^c $33^м$ пос. п. Место тога саче-

кана је погрешна црквена равнодневица и идући пун месец који је пао по црквен. рач. 9-ог априла у суботу, а стварно 8-ог у 5^{c} $23^{м}$ из јутра; према томе ваљало је Ускрс празновати у прву недељу 10-ог априла, међутим, он је и по чисто црквеним подацима празнован погрешно тек у идућу недељу 17-ог априла.

Год. 1895. Ускрс 2. априла. — Пошто на овај Ускрс није утицала стварна равнодневица, јер је први пун месец био по црквен. рач. 29. марта у среду, а стварно 28. у 4^{c} $5^{м}$ пос. п., то је Ускрс правилно и тачно одређен за 2. април.

Год. 1896. Ускрс 24. марта. — И у овој години наилазимо на ону интересантну погрешку као 1885. год. где је Ускрс празнован тачно по стварној равнодневици, а погрешно по црквеној. Ускршњи пун месец пао је те године по црквен. рач. 18-ог марта у понедељак, а стварно 17-ог у недељу у 7^{c} $43^{м}$ пре под., дакле и по једном и по другом рачуну *пре 21-ог марта* као датума црквене равнодневице. Да се црква држала стално свог стварно погрешног равнодневичног датума, није смела никако узети пун месец пре тога датума, а она га је ипак узела и празновала Ускрс 24. марта.

Год 1897. Ускрс 13. априла. — На овај Ускрс није утицала стварна равнодневица, јер је пун месец био после црквеног равнодневичног датума по црквен. рач. тек 6. априла у недељу, а стварно 5. априла у суботу (у 8^{c} $46^{м}$ пре п.). Да је месецослов дао тачан датум пуног месеца од 5-ог апр., Ускрс би био светкован сутра дан 6-ог априла; овако због погрешног тог датума празнован је и Ускрс погрешно 13. априла.

Год. 1898. Ускрс 5-ог априла. Пошто пун месец по црквен. рачуну пада 26-ог марта у четвртак, а стварно 25-ог у среду 11^{c} $41^{м}$ пос. п., то је све једно да ли ће се равнодневица рачунати по стварном датуму (8-ог) или по црквеном погрешном, (21 марта). Ускрс би, по том пуном месецу одређен, био тачан, пошто ни разлика између црквеног (26 м.) и стварног датума (25.

марта) пуног месеца нема утицаја на Ускрс, јер и по једном и по другом неминовно долази Ускрс у прву недељу 29. марта. Међутим пасхалија одређује Ускрс погрешно на 5. април и тако га и црква погрешно празнује.

Год. 1899. Ускрс 18. априла. — У овој години учињена је погрешка према стварној равнодневици, јер пун месец пада по црк. рач. 15 ог марта у понедељак, а стварно истог дана (у 8^c $40^м$ пре п.), те би Ускрс ваљало празновати у идућу недељу 21. марта. Држећи се свог погрешног датума за равнодневицу, црква је одредила Ускрс после идућег пуног месеца који је пао по црк. рач 14-ог априла у среду, а стварно 13-ог у уторак (у 9^c $43^м$ пос. п.), те је и Ускрс према погрешном равнодневничном датуму празнован погрешно 18. априла.

Год 1900. Ускрс 9. априла. — Пун месец пада после црквеног равнодневничног датума по црк. рач. 3-ег априла у понедељак. а стварно 2-ог апр. (у 3^c $33^м$ пре п.) и Ускрс је празнован тачно у идућу недељу 9-ог априла.

Год. 1901. Ускрс 1. априла. — И ове године као и прошле, пун месец пада после црквеног равнодневичног датума по црк. рач 23. марта у петак, стварно 22-ог (3^c $41^м$ пре п.); према томе Ускрс пада у идућу недељу 25. марта и тако празнован Ускрс био би, као и прошлогодишњи, тачан и по стварним и по црквеним подацима. Међутим је тај Ускрс празнован не 25. марта већ седам дана доцније, 1. априла, дакле погрешно по самим црквеним подацима.

Год. 1902. Ускрс 14. априла — Погрешно празнован према стварној равнодневици, јер је први пун месец по црк. рач. био 12-ог марта у уторак, а стварно 11-ог (5^c $43^м$ пр. п.). Сачекавши идући пун месец по црк. рач. 11-ог априла у четвртак, стварно 9-ог у уторак (9^c $11^м$ пос.п.). Ускрс је празнован 14. априла.

Год. 1903. Ускрс 6. априла. — Ускршњи пун месец пада после црквеног равнодневичног датума по

црквен. рач. 31. марта у понедељак, а стварно 30-ог (2^{c} $39^{м}$ пр.п.), те је тај Ускрс и по стварним и по црквеним подацима празнован тачно.

Год. 1904. Ускрс 28. марта. — Овде се по трећи пут сретамо с оном интересантном погрешком, по којој је Ускрс одређен према пуном месецу, који је био *пре* црквеног равнодневичног датума. Пун је месец био по црк. рач. 20-ог марта у суботу, а стварно 18-ог марта у четвртак у (3^{c} $5^{м}$ пос.п). Пошто идућа недеља 21. марта пада на црквенски равнодневични датум, Ускрс се помера за седам дана и празнује 28. марта. То значи, и овде као и у предња два случаја црква је напустила свој равнодневични датум (21. март) и узела стварни (8. м.), али се у свему не придржава ни њега, већ одлаже Ускрс за седам дана, те греши и према стварним и према црквеним подацима.

Год. 1905. Ускрс 17. априла. — Стварна је равнодневица без утицаја, јер пун месец пада по црквен. рач. 8-ог априла у петак, а стварно 6-ог (3^{c} $59^{м}$ пос.п.) Ускрс је имао доћи у идућу недељу 10. априла и био би тачан и по стварним и по црквеним подацима. Он је, међутим, одложен за седам дана противно самим црквеним подацима.

Год. 1906. Ускрс 2. априла. — И у овој години стварна равнодневица не утиче на Ускрс, пошто пун месец пада *после* црквеног равнодневичног датума, по црквеном рач. 28. марта у уторак, а стварно 27-ог (8^{c} $33^{м}$ пр.п.), те је и Ускрс празнован тачно и по стварним и по црквеним подацима, у недељу 2. априла.

Год. 1907. Ускрс 22. априла. — У овој години учињена је погрешка према стварној равнодневици, јер није узет у рачун пун месец који је по црквен. рач. падао 17. марта у суботу, стварно 16. м. у петак (10^{c} $5^{м}$ пос.п.), већ идући пун месец по црквен рач. 15. априла у недељу, стварно истог дана (8^{c} $26^{м}$ пр.п.) и Ускрс је празнован у идућу недељу 22. апр.

Год 1908. Ускрс 13. априла. — Стварна равнодневица не утиче на Ускрс, пошто пун месец пада после

црквеног равнодневичног датума и то по црквеним рач. 5-ог априла у суботу, а стварно 3 апр. у четвртак (7^{c} $16^{м}$ пос.п.) Као што се види, и по једном и по другом датуму пунога месеца Ускрс мора доћи у недељу 6-ог априла; међутим је он одложен за седам дана. То значи Ускрс се погрешно празнује и по стварним и по црквеним подацима.

V

Анализом времена ускршњега празновања за сразмерно врло кратак низ од 29 година, долазимо до невероватног резултата. Од 29 ускршњих датума само је 8 тачних (1882., 1886., 1889., 1892., 1895., 1900., 1903., 1906.) а остали 21 погрешних. Могло би се рећи да црква није дужна обзирати се на стваран датум равнодневице; она се мора придржавати датума утврђеног на Никејском Сабору, по коме равнодневица пада 21. марта. Ако тај и ако неоснован приговор цркве усвојимо, добили бисмо још шест (1880., 1883., 1893., 1899., 1902., и 1907.,) ускршњих празника тачних, а осталих 15 остали би нетачни по самим црквеним датумима и податцима, а то значи да је сваки други ускршњи празник по чисто црквеним правилима погрешан. Овакво стање, да се једна половина ускршњих празника празнује по самим црквеним подацима погрешно, да источна прав. црква одређује празновање Ускрса и по пуном месецу који пада *пре њене, црквене равнодневице од 21. марта* (1885., 1896., 1904.,) показује да у нашој цркви, у погледу празновања тог највећег хришћанског празника, постоји права анархија.

Да је случајном грешком ма и један једини ускршњи празник погрешно одређен и прослављен, требало би да сви црквени поглавари једногласно стану на браник верских прописа и правила и да предузму све мере, да се таква грешка никад више не деси. Међутим, сви они не само допуштају, већ и својим чинодејством суделују у прослављању погрешно одређених не само једног, већ читавог низа ускршњих пра-

зника! Зар то није најтежи грех, који може један црквени служитељ и поглавар у опште учинити према цркви, према хришћанској вери, којој је својом заклетвом посветио своју верност, своју љубав, свој живот?! —

Мало раније напоменуто је да би православна црква могла приметити, да она није дужна водити рачуна о стварној равнодневици и стварном пуном месецу, при одређивању ускршњих датума. Али и то не може тако бити.

Празновање Ускрса везано је, као што смо видели, за два податка, за два датума чисто научнога, чисто астрономскога значаја, који у себи садрже само тај верски и догматички, али у исти мах пресудни значај, да не допуштају, да празновање Ускрса падне једновремено с пасхом јеврејском. Зато сам се нарочито мало дуже задржао на развоју и стању пасхалнога питања пре и после Никејског Сабора, да би што боље истакао значај тога питања. Јер кад је Никејски Сабор, ма и посредно, а после њега и све хришћанске цркве поступно усвојиле начин одређивања ускршњег датума, који су поставили Александринци, онда значи да су тај начин признали и Никејски Сабор и све цркве као једини правилан. Међутим видели смо да су Александринци стављали равнодневицу на 21. март, јер се онда равнодневица *стварно дешавала 21. марта.* Равнодневице од 18. и 19. марта, које су се други придржавали, одбачене су, јер *нису одговарале истини и стварности.* То значи да се по том принципском примеру и *садашња црква мора придржавати садашње стварне равнодневице*, па ма кад она падала. Према томе и оних седам ускршњих датума, које би црква на основи горњег неоснованог приговора могла сматрати као тачне, у ствари, по духу правила које је Никејски Сабор, а по њему и све цркве усвојиле, нису тачни. Због тога опет број нетачних ускршњих датума у низу од последњих 29 година остаје онако, како је у почетку изведен.

Да би се још боље видела основаност горњих примедаба, наводим пропис најстаријег црквено-прав-

ног споменика, који се односи на ово питање, пропис Апостолског Устава или Апостолских Конституција[1]) (Constitutiones Apostolorum), књ. V, гл. 17), који гласи:

„Сви ви браћо, искупљена крвљу Христовом, дужни сте празновати дан пасхе тачно и веома брижљиво после равнодневице, како се успомена на једно страдање не би вршила два пут годишње и како би једанпут умрлога спомињали годишње само једанпут. Тако исто у будуће избегавајте празновање овога празника заједно с Јевејима, јер ми немамо више ништа заједничко с њима, који се варају у рачунању времена, за које држе да им је тачно, као што се у сваком погледу варају и од истине удаљују. С тога ви тачно посматрајте повратак пролећне равнодневице (Вы же сь точностію наблюдайте возвращеніе равноденствія весенняго времени), који се збива двадесет другог дана дванаестога месеца Dystrus-а (марта), пазећи на оне дане, који долазе од четрнаестога (искључно) до двадесет првог дана месечног (рачунато од младине), како Ускрс не би пао после оних седам дана, који долазе после четрнајестог дана месечног и како неби из непажње, погрешно празновали пасху два пут годишње, или у који други дан сем дана васкресења Господа нашега Исуса (тј. сем недеље).“

Према овако изричној одредби не може више бити сумње о погрешности празновања Ускрса у оним годинама које су напред наведене. Јер овај пропис тражи да празновање Ускрса не буде заједно с Јевејима. Међутим је истодневно празновање Ускрса немогуће по самој дефиницији тога празника и код нас и код Јевреја. Јевреји морају празновати пасху свога 14-ог нисана, рачунато, наравно, од младог месеца, тј. на дан пуног месеца, а хришћани морају празновати Ускрс од четрнаестог искључно (дакле од 15-ог) до 21, дана закључно, такође рачунато од младине месечеве. Најраније се дакле може празновати Ускрс 15. (кад четрнаести дан од младог месеца, тј. пун месец, пада у суботу, као што је то било у доба стварног страдања и смрти Христове, јер се зна да је онда пасха

1 Постановленія Апостольскія (въ русскомъ переводѣ) — Казань 1864.

била у суботу, због чега је и тело Христово раније с крста скинуто), а најдоцније 21. дана (кад пун месец падне у недељу). То значи Ускрс се не може празновати на дан пунога месеца (кад се празнује јеврејска пасха) већ најраније сутра дан по пасхи или најдоцније седам дана по пасхи Никако се празновање не сме одложити после 21-ог дана од младине месечеве.

А шта видимо горе:

Године 1881. пун месец (тј. 14. дан од младог месеца по црквен. рачуну пада 3. апр. у петак (стварно 2. апр. у четвртак), и према томе треба Ускрс празновати (и према једном и према другом датуму пуног месеца) у недељу 5. априла. т. ј. шеснаестог дана (стварно 17-ог) од младог месеца; међутим, ми га празнујемо тек 12. априла, т. ј. 23, (стварно 24-ог) дана од пуног месеца, и ако је пропис одредио 21. дан као најдоцнију границу. Јеврејска пасха је те године празнована 2-ог априла у четвртак, дакле тачно на дан, стварног пуног месеца и три дана пре 5-ог априла, када је требало празновати наш Ускрс, а ми поред свега тога одлажемо Ускрс, противно свима одредбама црквеним, тек за другу недељу 12. апр.

Године 1884. пун месец (14-ти дан од младог месеца) по црквен. рач. пада 31. марта у суботу (стварно 29. марта у четвртак), према чему Ускрс мора пасти у прву недељу 1. априла; ми га признујемо тек 8. априла, т. ј. опет 22-ог дана од младине (стварно 24-ог дана) противно пропису. Јеврејска је пасха те године била 29. марта у четвртак, т. ј. *на дан стварног пуног месеца* и опет три дана пре 1. априла тачног датума ускршњег. Поред свега тога Ускрс је одложен за недељу 8. апр.

Године 1887. пун месец (14-ти дан од младог месеца) пада по црквен. рачуну 28. марта у суботу, јеврејска пасха истога дана 28. марта; и наш Ускрс пао би дакле један дан после јеврејске пасхе, тј 29. марта, и према горњем пропису може се тога дана празновати; међутим, ми га празнујемо тек 5. априла, т. ј. опет 22-ог дана после младог месеца.

Исто је тако, противно наведеном пропису одложен Ускрс и године 1888. (пасха 15. марта, уторак, Ускрс 24. априла); 1891. (пасха 11. априла четвртак, Ускрс 21. апр.); 1893. (пасха 20. марта субота, Ускрс 28. марта); 1894. (пасха 9. апр. субота, Ускрс 17. апр); 1897. (пасха 5. апр. субота, Ускрс 13. априла); 1898. (пасха 26. марта четвртак, Ускрс 5. апр.); 1900. (пасха 1. апр. субота, Ускрс 9. апр.); 1901. (пасха 22. марта четвртак, Ускрс 1. априла); 1905. (пасха 7. апр. четвртак, Ускрс 17 апр; 1908. (пасха 3. апр. четвртак, Ускрс 13. апр. — Сви ови примери јасно показују да се правосл. црква огрешила о горњи пропис који каже: да недеља Ускрса не пада после ових седам дана, — тј. изван 15. до 21. дана од младог месеца.

Можда би когод, необавештен, могао приметити, како Јевреји празнују своју пасху седам дана и да према томе Ускрс може бити празнован тек пошто прођу свих седам дана јеврејске пасхе. Овакво разлагање, као што се одмах види, потпуно је супротно горњем црквеном пропису који одређује изрично да се Ускрс *не сме празновати само* 14-ог дана од младине, тј. на дан пуног месеца, дакле *на први дан пасхе*, а допушта да се Ускрс празнује одмах сутра дан, 15-ог дана од младог месеца, т. ј. другог дана јеврејске пасхе. Међутим се оваквом разлагању противи и сама пракса празновања нашега Ускрса. На пример, 1882. год. пасха јеврејска била је 23. марта у уторак, а ми смо празновали Ускрс одмах идуће недеље 28. марта, или шестог дана јеврејске пасхе, не чекајући да прође свих седам дана тога јеврејског празника. То се исто понавља 1885 (пасха 19. марта, Ускрс 24. марта); 1886. (пасха 8. априла, Ускрс 13. априла); 1889. (пасха 4. априла, Ускрс 9. апр.) и т. д

Да томе одлагању Ускрса није узрок седмодневно празновање јеврејске пасхе доказ је и ово: Године 1888 пун месец после црквене равнодневице (од 21. марта) пао је по црквр. рачуну 15. априла у петак (стварно 14-ог апр. у четвртак) и Ускрс је требало празновати

одмах идуће недеље 17-ог априла; међутим је он празнован 24-ог. Јеврејска пасха је те године била 15. марта. дакле преко месец дана раније од 17. априла, па је ипак Ускрс био одложен за 24 април.

Као што се из досадашњега разматрања види, почев од Никејског Сабора а према одредби свију црквених прописа немогуће је да наш Ускрс падне у исти дан са јеврејском пасхом, очевидно само онда, ако се и ми и Јевреји тачно придржавамо одредаба, које вреде за празновање тих празника. Али ако рецимо Јевреји погреше и ставе пасху у нашу ускршњу недељу, онда за ту погрешку не би била крива наша црква, ако одржи Ускрс у недељу која одговара прописима *наших* црквених правила. То се у неколико види и из горњег прописа где се каже: »Они (Јевреји) се варају у рачунању времена за које држе да им је тачно". И кад би се такав случај десио, црква не би смела напустити своја правила и помаћи празновање Ускрса у другу недељу, само да избегне истодневно празновање његово с пасхом, због погрешно одређеног дана јеврејске пасхе. Јер би онда Јевреји могли, рецимо, наваличним погрешним одређивањем празновања своје пасхе потпуно и кад год хоће изиграти све наше црквене прописе, правила и каноне, који одређују дан празновања Ускрса.

Значај напред наведеног прописа Апостолског Устава. у погледу одредбе седмодневне границе у којој се мора Ускрс празновати, колико је јасан, толико је и неоспоран. Али је чини ми се за питање о датуму равнодневице од необичне важности онај став тога прописа који вели: «Стога ви тачно посматрајте повратак пролећне равнодневице, који се збива двадесет другог дана месеца марта«. Кад се има на уму, да је овај документ из другога века после Хр., а ми смо напред видели да се почетком другога века равнодневица преместила са 23-ег на 22 март, и тако остала до после половине трећега века, онда значи, тај пропис изрично тражи да се Ускрс одређује према стварној равнодневици. Кад сад ову од.

редбу доведемо у везу са правилом Александринаца које је усвојио и Никејски Сабор да се Ускрс одређује према равнодневици од 21. марта (јер је у то доба *стварно тога датума и била),* онда значи да оба та најстарија документа који су несумњиво од пресудног значаја, у хришћанској цркви изрично траже: *да се при одредби Ускрса води рачун само о стварној*, а не о некој измишљеној или номиналној *равнодневици*.

Али кад се то и не би тако јасно видело из наведених стварних датума равнодневнице, до истог би се резултата дошло, и по самом смислу прописа Апостолских Конституција у коме се препоручује да се *посматра повратак равнодневице,* а кад се време равнодневице одређује посматрањем, онда значи, да се посматрањем може одредити само *стварни равнодневични датум.*

Из свега овога закључак је само један: источна православна црква мора се тачно придржавати правила која проистичу како из Апостолских Конституција тако и из рада Никејског Сабора, за празновање Ускрса. Сама пак та правила таквог су смисла, да је *немогуће* поклапање нашег Ускрса са јеврејском пасхом, док се један и други празник правилно одређују и празнују. Може се шта више рећи да су та прабаш зато тако и постављена да истодневно празновање пасхе и Ускрса потпуно онемогуће. Па ипак је источна православна црква, којој ови прописи гарантују немогућност истодневног празновања јеврејске пасхе и Ускрса, грешила, па и данас греши против својих прописа о празновању Ускрса.

VI

Овај одељак посвећујем основној црквеној књизи, црквеном уставу или типику.

Дискусија о правилном и неправилном празновању Ускрса изведена је како на стварним подацима, које је увек црква узимала од науке и о којима и данас мора водити рачуна, тако и на подацима, које је црква некада, пре хиљаду и више година, од науке позајмила и као своје признала. Ове старе, некада тачне, али одавна већ сасвим погрешне податке унела је црква у своју основну законску књигу, у типик или црквени Устав, по чијим се одредбама мора свики црквени служитељ у свима својим радовима управљати.

Шта више, упоређујући те податке наведене у типику на једном месту, с подацима наведеним такође у типику на другоме месту, ми налазимо на такве супротности и неслагања, која у таквој једној књизи не би смела постојати.

Усвојивши правило Ник. Сабора да се Ускрс празнује у прву недељу после пуног месеца иза пролећне равнодневице, типик тога ради садржи и све мêне месечеве одређене већином погрешно по месечевим круговима. И како онда да се разуме извесан ускршњи пун месец означен у типику и Ускрс који по том пуном месецу није празнован? Ево неколико примера за то:

Године 1881, круг месечев у типику означен је бројем 17 (лист 571 I)[1]; под месечевим кругом 17 стоји да је пун месец 3 априла (лист 783 I) у петак, и Ускрс неминовно мора пасти у недељу 5-ог априла, а по пасхалном слову Ф опет из типика Ускрс се одређује за 12 април.

Године 1888 круг месечев по типику је 5; под месечевим кругом 5 пун месец у типику пада 15 априла у петак, а Ускрс се по пасхалној таблици типика празнује 24 априла (место 17-ог).

Таквих примера има врло много, да их није потребно нарочито наводити, као што се у осталом видело и из прегледа празновања Ускрса у појединим годинама, које су напред наведене. Питање је само, како је могуће да та основна црквена књига на јеној страни утврди један податак па га се она сама на другој страни не придржава?

У оно доба, кад је Дионисије Мали склапао своје пасхалне таблице, с највећом се тачношћу одређивао датум стварног пуног месеца по коме је празнован Ускрс. Позната је ствар, да је пун месец одређиван по месечеву кругу (у вези са „основанијем") падао од прилике *за три дана раније* него стварни астрономски пун месец, и црква је, да би Ускрс празновала *по стварном пуном месецу,* додавала та три дана своме, погрешно одређеном, датуму пунога месеца *и доводила га у склад са стварним датумима месечевих фаза.* Данашње таблице месечевих фаза, које се наводе у типику, означавају поједине месечеве мене *за један па и за два дана доцније* од стварних месечевих мена (1885 год. тип. 20 мар. ств. 18 мар.; 1893 тип. 22 мар. ств. 20 мар.; 1905 тип. 8 апр. ств. 6 апр.; 1908 тип. 5 апр. ств. 3 апр. итд.), а често се и сасвим слажу с датумима стварних месечевих мена (1891 год. 12 апр.; 1899 год. 15 мар.). То доказује да су

1 Типиконъ сіесть Уставъ — Синодальная типографія, Москва 1896.

таблице месечевих фаза у данашњем типику, и кад се води рачун о нетачном трајању црквеног месеца према синодском, дакле о премештању датума месечевих фаза после сваких 300 год. од прилике за један дан, ипак нетачне.

Познато је правило, како се из месечевих кругова одређују тако звани *основци* или „основанија". Бројеви, који показују „основаније" за сваку годину, означени су у типику, поред осталих података. Основаније показује старост месеца у очи нове године, па због познатог броја дана у јануару и фебруару, такође старост месеца у очи 1 марта. У типику се наводи, да месец траје: *29 дана и пола дана и пола часа и пети део часа*, т. ј. = 29·53 дана. Кад се од овога броја одузме „основаније", онда остатак показује датум новога месеца, у новој години односно у месецу марту. Кад се том остатку дода половина месечева трајања, т. ј. 14·765 или 14·77, добива се датум пунога месеца у новој години односно у марту. На пример, кад је круг месечев = 2, онда је основак = 25; према томе 29·53 — 25 = 4·53; 4·53 + 14·77 = 19·30 т. ј. пун месец пада 19 марта.

Да се не би рачунало с разломцима, а пошто број 29·53 лежи скоро у средини између 29 и 30, узима се по једној методи место 29·53 број 29, а по другој 30. Кад се узме 29, онда се за датум пунога месеца не додаје 14·77, већ 15, те се добива: 29 — 25 = 4; 4 + 15 = *19 март*. Кад се узме 30, онда се за датум пунога месеца не додаје 14·77, већ 14, па се за исти случај добива: 30 — 25 = 5; 5 + 14 = 19 *март*.

Кад је круг месечев = 8, основак = 1; по тачном рачуну било би 29·53 — 1 = 28·53; 28·53 + 14·77 = 43·30 март, т. ј. 43 — 31 = *12 април*. У истом случају прва нам метода даје: 29 — 1 = 28; 28 + 15 = 43 март дакле *12 април*, а друга: 30 — 1 = 29; 29 + 14 = 43 март, т. ј. опет *12 април*.

Међутим, шта налазимо у типику? Употреби ли једну или другу методу, типик не додаје датуму новога месеца *једну исту цифру* 14 или 15, већ *час једну час другу,* те на тај начин наилазимо на сасвим погрешно одређене датуме пуног (ускршњег) месеца. У типику стоји, кад је круг месечев = 2, да пун месец пада *20. марта* (место 19-ог). Пошто је за тај месечев круг основак 25, то по првој методи добивамо: 29 — 25 = 4 и да бисмо добили датум 20-ог марта треба томе остатку додати *16* (место 15). По другој методи имали бисмо 30 — 25 = 5 и да добијемо 20 март треба додати *15* (место 14).

На против, код круга месечева 8 и основка 1, типик показује да пун месец пада 12 априла. По првој методи било би 29 — 1 = 28; да добијемо 12 април треба додати *15*, јер 28 + 15 = 43 март, т. ј. 12. април, а по другој било би 30 — 1 = 29 и томе би ваљало додати *14*, па да добијемо 29 + 14 = 43 м. или 12 април.

То значи, да се типик не држи једнога правила па да по њему, основцима, одређује датум пунога месеца у марту или априлу, већ датуму младога месеца додаје по једној методи час 16 час 15, а по другој опет један пут 15 а други пут 14. У току једног месечевога круга од 19 година, на пр. од 1884 до 1902 год., додаје типик датуму младога месеца већу цифру (16 односно 15) једанаест пута, а мању (15 одн. 14) осам пута. Кругови од 1 до 7 закључно добивају већу цифру (16 одн. 15), кругови 8 и 9 добивају мању цифру (15 одн. 14), за тим круг 10 већу цифру, па кругови 11 до 16 закљ. мању и најзад кругови 17, 18 и 19 опет већу цифру.

Све то показује, да су методе по којима су извесни податци у типику изведени, погрешно примењене, услед чега се јављају погрешни резултати.

Поред горе побројаних неисправности и погрешака у једном истом типику још горе стоји питање

о месечевим менама, кад се оно проучи у типицима разних издања. У сваком се готово издању типика наводе други податци. Ја сам, са напред поменутим типиком, упоређивао податке у типику грчком, издатом у Венецији 1838 год., с благословом патријарха Константија, као и податке које наводи Зах. Орфелин у своме »Вјечном Календару«, штампаном у Бечу 1783 год., и позајмљене без сумње из каквог типика или месецослова (чије издање не казује). Ево неколико примера за месеце март и април, да се читаоци сами увере о тој ствари.

Круг месечев = 1. По руском типику млад месец пада 16. марта и 15. априла; по грчком 15. марта и 14. априла, по Орфелину 16. марта и 14. априла.

Круг месечев = 3. По руском типику млад месец 24. марта и 22. апр.; по грчком 23. мар. и 22. апр; по Орфелину 23. мар. и 21. апр.

Круг месечев = 6. По руск. типику млад мес. 21. мар. и 19. апр.; по грчк. 20. мар. и 19. апр.; по Орфелину 20. мар. и 18. апр.

Круг месечев = 8. По руск. типику млад месец 29. мар. и 27. апр.; по грчком. 28. мар. и 27. апр.; по Орфел. 28. мар. и 26. апр.

И тако даље. Кад се ово упоређење изврши за све месеце у једној години, диференције су међу типицима још веће, тако да нема ни једне године у свих 19 месечевих кругова, где би се податци у свима типицима слагали потпунце, па шта више ни кад се само два и два упореде, њихови се податци ни у појединим круговима кроз целу годину не слажу.

Као што се види, најважнији податци за одредбу дана празновања Ускрса, означени у основним црквеним књигама су произвољни и нетачни, па онда није чудо, што се Ускрс тако неправилно одређује и празнује. А кад би се још ти произвољни и нетачни датуми појединих месечевих фаза упоредили са датумима стварних месечевих фаза, који су још из првих вре-

мена били једино меродавни за одредбу ускршње недеље, онда би се тек могла створити страховита слика о неизмерном хаосу који у том погледу влада у православној цркви.

Да ли је то тако до сада смело да буде и да ли то треба тако и да остане, нека пресуде они, који знају, какав изузетан и неприкосновен значај има типик у православној цркви.

VII

Као што се из свега досадашњега излагања видис источна православна црква грешила је, па и данагреши, у одређивању онога дана, кога треба празновати Ускрс. И кад се зна да је црква позвана да чува најтачније поједине одредбе на којима почивају темељи хришћанске вере, — а празновање Ускрса спада несумњиво у такве одредбе, — онда је дужност црквених поглавара да избегавају и уклањају све оне узроке, који би, ма у ком погледу, изазивали неправилности и грешења противна црквеним правилима.

Имају два начина да се погрешно празновање Ускрса у будућности уклони.

Први би се начин састојао у томе, да се Ускрс увек одређује по стварној равнодневици и стварним датумима пуних месеца према данашњем Цезарову календару, који влада у источно православној цркви, па ма кога датума равнодневица по том календару стварно падала. На пример, она сада пада 8 марта; ако први пун месец падне тога датума и тај би дан био субота, Ускрс би се морао празновати сутра дан у недељу 9-ог марта; то би био у исти мах и најранији ускршњи датум. Остали би се датуми ускршњи одређивали по постојећем правилу са обзиром на 8 март као равнодневични датум.

Овакво одређивање ускршњег датума по Цезарову календару изазвало би другу једну појаву, која би била незгодна за цркву и која се оснива на погрешности Цезарова календара.

Као што је напоменуто, пролећна равнодневица у доба Никејског Сабора падала је стварно 21. марта; због погрешке коју у себи носи Цезаров календар (о којој ће бити речи мало доцније), равнодневични је датум данас доспео на 8 март. Није тешко прорачунати, које би године равнодневица падала 7-ог, па 6-ог и најзад 1. марта. Премештајући се у том смислу, равнодневични датум ушао би у фебруар, прошао кроз цео тај месец и дошао у јануар, прошао кроз јануар и ушао у децембар итд. Од прилике кроз 10000 година (ако би за са све то време владао Цезаров календар какав је данас), пролећна равнодневица пала би 20. децембра; и ако је тога датума пун месец и тај дан субота, Ускрс би се празновао сутра дан у недељу 21 децембра, дакле пре Божића.

Према томе, ако бисмо задржали у важности досадашње правило за празновање Ускрса, изведено из решења Никејског Сабора, ако бисмо задржали у исти мах и садашњи погрешни Цезаров календар, Ускрс би био правилно празнован по стварној равнодневици, али би се с равнодневицом заједно премештао кроз поједине месеце годишње, те би у довољном низу година прошао кроз све датуме годишње. Такво премештање Ускрса црква не може и не сме допустити, у толико пре, што оно долази од несумњиве погрешности Цезарова календара.

Ако источна православна црква хоће, а она то мора хтети, да празновање Ускрса одржи у смислу црквених прописа, она мора усвојити други начин за уклањање погрешног празновања Ускрса, она мора поправити Цезаров календар.

*

Историја нам казује, да је рачунање времена, према окретању месеца око земље и земље око сунца, изазивало врло велике тешкоће код свију народа. Не улазећи у појединости, како су поједини народи уређивали нарочите правилнике — календаре — за ра-

чунање времена, ваља напоменути само, да је на пример код Римљана, а пре Јулија Цезара, година, у разно доба, била врло разне дужине. Може се без велике погрешке рећи да је свака римска владавина утврђивала нарочито трајање године, те тако налазимо године од по 304, 355, 366 дана и т. д. тако, да је 708 год. римска била измакла у напред за читавих 90 дана. То је дало повода Јулију Цезару, да римски календар доведе у ред, како се такве неправилности не би више дешавале. Бавећи се и сâм неко време у Јегипту, обрати се он јегипатском астроному Сосигену, да ту поправку изврши. Да би се година, која је за 90 дана била измакла, довела на своје право место, додата су 708 римској години, осим месеца марцедонија од 23 дана још два безимена месеца, један од 33, а други од 34 дана. С тога је та година имала 445 дана и звала се последња година забуне.

Кад је на тај начин година доведена у сагласност с природом, Јулије Цезар, по предлогу Сосигенову, утврди трајање сунчеве године на *365 дана и 6 сахати* и то је *Јулијева или Цезарова година*, на којој је основан *Јулијев или Цезаров календар*.

Пошто се година не може почети по истеку оних 6 сахата 366-тога дана, Цезар уреди, да од сваке четири године, прве три буду *просте* по 365 дана, а четврта (дељива са 4 без остатка) да буде *преступна* и да има 366 дана.

Сви хришћани источне православне цркве управљају се и данас по томе календару.

Као што смо видели, Цезар је засновао свој календар на сунчевој или тако званој *тропској години*, али та година не траје тачно 365 дана и 6 сах. како је у округлој цифри узео Цезар, већ, као што ћемо доцније видети, за *11 минута и неколико секунада мање*. То значи, да ми сваку годину за тих 11 мин. почињемо доцније. Гомилањем тих 11 мин. и неколико секунада из године у годину, та разлика од прилике после 128 година порасте на читав дан, што значи да смо у току од 128 год. изгубили у рачуну један дан.

Да ли смо и колико смо кад изгубили у времену према правом трајању тропске године, познаје се врло прецизно и поуздано по оном тренутку, кад сунчево средиште у свом привидном путу прође кроз небески екватор, или другим речима, по оном тренутку, кад наступи пролећња (или јесења) равнодневница.

Први дан историјског постања Цезарова календара, kalendis martiis 709 a. a. U. C. био је 1 март 45 год. (—44 год) пре рођења Христова. Те године пролећна равнодневница била је 23 марта, у 5 сах. 32[1] мин. пре подне јерусалимскога времена.[2] Према томе, после 44 год. у години рођења Христова пролећна равнодневница била је 22· 89 марта или у округлој цифри почетком 23 марта. После 128 год., т. ј. 128-ме год. после Хр. равнодневица је падала почетком 22-ог марта, године 256 почетком 21 ог марта и тај је равнодновневични датум вредно све до 384 године, када је равнодневица прешла на 20 март и т. д. Због тога су и могли Асександринци упорно тврдити да је у доба Ник. Сабора (325) равнодневица била 21 марта и тај датум узели за одредбу Ускрса, као што смо раније видели

Таквим премештањем равнодневице за један дан после сваких 128 год. доспела је равнодневица после 1536-те год. на 11 март. Папа Гргур XIII, придржавајући се тачно онога смисла, који проистиче из решења Ник. Сабора, као и из правила које су поставили Александринци и које је било усвојено од свију цркава, да Ускрс треба празновати по стварној равнодневици, реши да равнодневицу са 11 марта врати на 21 март, како је била у доба Ник. Сабора. Својом булом, „Jnter gravissimas“ од 24 фебруара 1582 год. нареди да 5-ти октобар те године буде 15-ти октобар те на тај начин избаци из календара 10 дана чиме је и равнодневица враћена са 11 марта на 21 март. На тај је начин Папа Гргур поправио погрешке прошлости.

---

1 Болотов, Изв. рус. ком. IV прилог

2 A. Giry, Op. cit. p. 160, погрешно наводи да је равнодневница у доба Цезареве реформе била 25 марта.

Да се та погрешка не би јављала и у будућности, Папа Гргур је прописао правило, по коме ће се у будућности у сваких 400 год. избацивати по три дана; рачунски речено, један се дан избацује после сваке 133·33 год. Средња дужина Гргурове године износи: 365 д. 5 с. 49 м. 12 сек.

Прву поправку, која се тиче прошлости, извршио је Гргур неправилно; другу, која се односи на будућност извршио је нетачно. Са тих разлога држим да не би било упутно усвојити тако поправљени Гргуров календар.

Неправилност Гргурове реформе не лежи у томе што је он у опште на горњи начин поправио календар, већ што је као полазну тачку узео Никејски Сабор. И ако се зна, да је значај Ник. Сабора за хришћанство врло велики, ипак тај значај није изузетан и такав са буде полазна тачка за реформу календара. Пре свега врло важних и ако не васељенских Сабора било је и пре Никејског Сабора, затим после њега долази читав низ таквих истих васељенских сабора, чије значаје сама црква према Ник. Сабору не сме подцењивати. Ако би разлог био тај, што се Ник. Сабор бавио расправом питања о празновању Ускрса, може се рећи да су се тим питањем у једном или у другом облику бавили и антијохијски и сардички сабор[1], и то у много одређенијем смислу него Ник. Сабор. Према томе сви ти и слични разлози упућују нас да закључимо, да је неправилно поступио папа Гргур XIII, кад је као полазну тачку за реформу календара узео Ник. Сабор. Та непривилност још више пада у очи, кад помислимо, да је за све хришћане само један једини изузетан и значајан догађај: рођење онога, по коме се ми сви, без обзира на веће или мање обредне и религиозне разлике, називамо Хришћанима. И ако у опште у хришћанству мора постојати каква полазна основна тачка, то може бити само рођење Христово. У осталом, и само наше садање бројање година упу-

---

1 J. v Hefele Op. cit p. 513, 605.

ћује нас на овај једини принципски логичан закључак: ми морамо поправку календара извршити према почетку наше хришћанске ере. Јер узети као полазну тачку Никејски Сабор, као што је узео папа Гургур XIII, значило би, не водити рачуна о свима оним догађајима у хришћанству, који су се збили од рођења Христова до Ник. Сабора, а то је грешно. Наша реформа календара мора бити сведена на епоху: *рођење Христово*; јер се по Христу називамо хришћанима (а не по Никејском Сабору,) јер наше године, које хоћемо да поправимо, бројимо „од рођења Христова", (а не од Никејског Сабора), и јер је сасвим природно и логично, да ту поправку извршимо за све наше хришћанске године (т. ј. од рођења Христова), а не само за један део (од Ник. Саб).

Противници оваког схватања приметиће да ми не знамо тачну годину рођења Христова и да нам у опште ни један временски податак, у колико се он односи на рођење, живот и смрт И. Христа, није поуздан.

Истина је, да ми не знамо које се године родио Христос и та се неизвесност колеба између 718 до 756, римске године, дакле за читавих 38 година. Ми не знамо ни кога се дана у тој неизвесној години Христос родио. Јер и ако ми данас празнујемо дан рођења Христова 25 децембра, једни писци наводе да се Христос родио 6 Јануара (а крстио 8 новембра), други 28 марта, трећи 15 или 20 маја.

Истина је такође, да ми не знамо ни колико је година Христос живео на земљи, т. ј. које је своје године умро, нити знамо колико је година имао кад се крстио. Црква наша верује, да је Христос поживео на земљи 32 године 4 месеца и 11 дана, док извесни писци тврде да је Христос на дан свога распећа имао више од 40 година и да није био много млађи од 50 година.[1]

---

1 В. В. Болотов, Извештај руске комисије, прилог II.

Једини поуздани податци о Христу ови су: Христос је разапет у један петак (не зна се тачно да ли 14-ог или 15 ог јеврејског месеца нисана неизвесне године), а васкресао је у недељу. И апсолутно ништа више.

Међутим, за посао који нама треба, т. ј. за поправку календара, нама све то није ни потребно. Не водећи апсолутно никаква рачуна, које се стварне године од постанка Рима Христос родио, ми рачунамо да је од рођења Христова до сад прошло 1907 година, и за тих 1907 година, које рачунамо по Цезарову календару (који је несумњиво заведен пре Христова рођења), ми имамо да извршимо поправку тога календаро, да бисмо остали у сагласности с кретањем сунца по коме рачунамо време. Дискусије међу научарима о стварној години рођења Христова могу постојати и даље, као што су постојале и до сад; али оне ни уколико не могу утицати на правилно решење постављенога питања које је чисто научне и рачунске природе.

Што се тиче другог дела Гргурове реформе, који се односи на будућност, Гргуров календар не треба усвојити, јер трајање године (изведено из саме реформе) знатно одступа како од појединих непосредно одређених вредности тако, и од опште средње вредности тропске године, услед чега погрешка сразмерно брзо нарасте на један дан.

*

Источна црква није чинила никакве поправке на Цезарову календару, услед чега је равнодневица, премештајући се сваких 128 год. за по један дан, дошла сада на 8 март.

Разни писци и у разно доба покретали су питање о реформи календара, износећи и поједине предлоге о начину реформисања. У последње су време код нас у Србији такве предлоге чинили г. г. М. Недељковић, М. Трпковић, Љ Узумирковић и др. И ја сам 1892 године такав један предлог учинио сада поч. митропо-

литу Михаилу, молећи га, да он, као поглавар наше цркве, покрене питањс о реформи календара код осталих аутокефалних цркава. У први мах је поч. митрополит био савршено противан свакој реформи, јер се бојао да се реформа календара — т. ј. усвајање Гргурове реформе — не протумачи као наш прилазак католицизму. Пошто сам му објаснио да би наша реформа била савршено самостална и без икакве везе с Гргуровом, јер би била и потпунија и правилнија од Гргурове, тражио је да му разлоге са основним предлогом за реформу поднесем написмено, и ја сам то и учинио. У том писменом акту изложио сам у главном и укратко неправилност и погрешност Гргурове реформе, као што је то напред детаљније изведено, предлажући, да се у будућности сваких 128 година избацује по један дан, јер сам сматрао и онда, као што сматрам и данас, да је то најпростије решење питања о реформи календара. Исто сам тако, у том акту изрично нагласио да ваља «поправити Цезаров календар избацивањем сувишних дана *и вратити равнодневицу* на 21[1] март, *као што је била о Христову рођењу и васкресењу*». И на основи података, изложених у томе акту, поч. митрополит учинио је писмене предлоге руском Св. Синоду и цариградској патријаршији. Прошлост је показала да је тај корак поч. митрополита Михаила остао без резултата.

Године 1896 бавећи се у Петрограду, и имајући прилике да се састанем са главним прокуратором руског Св Синода, поч. Победоносцевом, додирнуо сам и питање о предлогу поч. Митрополита Михаила односно реформе. И он ми је одговорио, да Цезаров календар ништа не смета Русима и да није упутно то питање ни покретати.

---

1 Овај датум 21 март као датум равнодневице у доба Христовог рођења погрешно је стављен јер сам га тако погрешног нашао у Mädler — Klinkerfues — ову делу (Wunerbau des Weltalls стр. 615) где се каже: »По Цезаровој поправци календара падала је пролећна равнодневица 21 марта. У време Ник. Сабора, 325 год. пос. Хр. поправљено је одступање за три дана колико се до тог доба показало.» — Непознат детаљније с радом Ник. Сабора, како је то сада изложено, држао сам према овом извору да је Ник. Сабор вратио равнодневицу са 18-ог на 21 март, т. ј. на њен датум у време Христовог рођења.

И у Русији, као најважнијој представници источне православне цркве, покретано је више пута питање о реформи Цезарева календара. Нарочито је пре неколико година то питање, покренуто од Руског Астрономског Друштва, било на дневном реду у Русвји. На главном збору тога Друштва, од 18. фебр. 1899. год. Професор С. П. од Глазенапа. представио је потребу реформе календара и збор је у начелу прихватио предлог и ставио у дужност своме Управном Одбору да у том смислу образује нарочиту комисију. Та је комисија (од 29 чланова) састављена од представника појединих министарстава, Св. Синода, Држ. Контроле, појединих друштава (економског, географског, техничког, астрономског), као и од појединих личности нарочито позваних. Комисија је држала осам састанака, на којима је после извесне дискусије дефинитивно усвојила извесно решење календарске реформе, које ћу ниже изложити.

Руско Астрономско Друштво публиковало је нарочити извештај о раду Комисије и ја сам тај извештај добио добротом председника те Комисије, пошт. проф. С. П. од Глазенапа, с којим сам имао част (као изасланик париске астрофизичке опсерваторије у Медону) да посматрам тотално помрачење сунца 1887. год. у Петровску (јарослав. губерија[1]).

Пада у очи што у састав руске календарске комисије није званично ушла, као нарочита корпорација, Руска Академија Наука, и ако су иначе многи чланови комисије у исти мах и њени чланови. Ово хотимично или нехотично изостављање Руске Академије Наука — којој је председник Велики Кнез Константин Константиновић — из комисије (у чији су састав иначе ушли и представници Држ. Контроле, Економ. Друштва и др.) учинило је, те је Председник Комисије на седмом састанку (од 13, дец. 1899,) саопштио члановима, да је «Господар Император, 29. нов. 1899. год. височајше допустио, да

1 G.M. Stanoïévitch — L'eclipse totale du Soleil du 19 août 1887, observé en Russie (Petrovsk) — Comptes Renbus de l' Acad. des Sciences, P aris 1888.

се при Императорској Академији Наука, а под председништвом највишега председника, образује нарочита комисија за решење питања о увођењу новога стила у Русији.» На тај је начин завршен рад те руске комисије за реформу календара.

Да ли се новообразована комисија при Академији Наука састајала, да ли је што решавала и решила, није ми познато.

Али и ако је рад Руске Комисије остао без последица, важно је и поучно да се с тим радом упознамо, јер не треба губити из вида, да су у тој комисији радили најпозванији представници руске науке.

Пре свега из извештаја ове Комисије видимо, да је у Русији више пута и раније покретано питање о реформи календара. Такав један предлог учинила је Императорска Академија Наука 1830. год., предлажући да се усвоји Гргуров Календар, али Цар Никола I није тај преглог усвојио[1].

Професор Медлер, онда директор опсерваторије у Дорпату, предлагао је 1864. год. да се у основи задржи Цезарев календар и да се у будуће сваке 128-ме године избаци по један дан на тај начин што, би се те године (преступне по Цезареву календару) узеле за просте године. Ако би се та реформа извршила до 1900. године, онда би ове године (по Цезарову календару преступне) биле просте: 1900. 2028. 2156. 2284. итд. Средње трајање године по Медлерову предлогу износило би:

365·24227 дана = 365 д. 5 с. 48 м. 52·13 сек.

Нарочито обраћам пажњу на ову Медлерову годину узету из извештаја Руске Комис. (стр. 7.) о којој ће бити говора мало доцније. Према *овом* њеном трајању погрешка Цезарева Календара порасте на један дан *за 129·38 година* или за 129 год. и скоро 139 дана, *а не за 128 год., као што се у Извештају наводи.*

---

1) Извештај Руске комисије стр. 1—4.

У току самога рада комисије појавило се више предлога за реформу календарску. Један је предлог изнео председник комисије Глазенап, који се у главноме своди на ово: У принципу се задржава Цезарев — Гргуров календар, јер године недељиве са 4 биће просте, а дељиве са 4 преступне (Цезарев календар). Вековне године које се не деле са 400 без остатка биће просте (на пр. 1700. 1800. 1900. 2100. 2200. итд. — Гргуров календар). Да би се поправила и она погрешка која постаје због тога што погрешка Цезарева календара, према Гргуреву порасте на један дан после 133 33 године (види напред), Глазенап предлаже да оне хиљадите године, које су дељиве са 4000 без остатака буду просте (на пример година 4000., 8000. итд.).

Професор Н. В. Соколов, писмом својим од 8. септ. 1899., предлаже да се усвоји Гргуров календар тако, да 1900, година буде проста и да се за идућих 12 година изоставља 31-ви август.

Директор берлинске опсерваторије Ферстер (W. Foerster) нарочитим писмом предлаже такође Гргуров календар и да се празновање Ускрса сасвим ослободи од ускршњег пуног месеца, те да се досадашње правило: „ускршња је недеља прва недеља иза пуног месеца после пролећне равнодневице“ замени овим: „ускршња је недеља трећа недеља после пролећне равнодневице“. По том би се предлогу Ускрс празновао увек између 4-ог и 11-ог априла.

У Русији се и жене баве реформом календара. Књагиња Е. Т. Барклај-де-Толи-Вајмарн предлаже, да се усвоји Гргуров Календар и да се разлика од 13 дана уклони на овај начин: да у 1900-ој години 1. јануар вреди од поноћи до подне а од подне до поноћи да буде 2, јануар, и да се тако продужи кроз све месеце исте године, те да сви први дани појединих месеца имају по два датума.

Најзад члан комисије Д. И. Мендељејев предлаже да се усвоји онаква реформа, какву је предложио Медлер (в. напред).

Од свију горњих предлога (а било их је још 2—3 који су предлагали усвајање Гргурова Календара), комисија је дискутовала само први и последњи, Глазенапов и Мендељејев-Медлеров, па је најзад и гласала у својој петој седници (1. нов. 1899. год.) по тим предлозима. За први (Глазенапов) предлог гласало је 5. а за други (Мендељејев-Медлеров) 6 чланова. У седници од 13, децембра Глазенап је изјавио да одустаје од свога предлога и да прилази предлогу Мендељејев-Медлерову. То значи да је Руска Комисија дефинитивно усвојила предлог Менделејев-Медлеров.

На идућем, шестом, састанку, држаном 22, новембра 1899. год. Комисија је гласањем одлучила да се реформа изведе од Рођења Христова, а не од Никејског Сабора. За први начин гласало је 6, а за други 2 члана.

Пошто смо на тај начин прегледали поједине предлоге којима се Руска Комисија бавила, да се упознамо у кратко са садржином њена рада.

1 У самом почетку излагања задатка Комисије у извештају се вели:

Стварна дужина просте године, коју је савремена наука усвојила износи за епоху 1900 год:

365·24219879[1]) дана (= 365 д. 5 с. 48 м. 45·975459 сек.)

Међутим дужина Цезареве године износи:

365·25 дана (= 365 д. 6 сах.)

Разлика од 0·00780121 дана (= 11 мин. 14.024544 сек. = 11 мин. 14·0 сек.) изазива погрешку од једнога дана за 128 год.

Тај закључак није тачан, јер с годишњом разликом од 11 мин. 14 сек. горња погрешка нарасте на један дан за *за 128·18991 год. а не за 128 год.*

2 Г. Глазенап за свој предлог, о коме је било говара напред, узима да тропска година траје 365·24225[2]) (= 365 д. 5 с. 48 м. 50·4 сек.); његова је година дакле за 4·42 сек. дужа од Њукомове и та би разлика нарасла на један дан после 19095 год. *(место 20000*, као што се у Извештају наводи).

---

1 По S. Hewcomb-у (Tables of the Sun).

2 Изв. Руск. Комис. стр. 7.

3 Медлерова година, коју је усвојила Руска Комисија, траје, као што смо видели, односно како се у Извештају Руске Комисије (стр. 7.) тврди, 365·24227 дана или 365 д. 5 с. 48 м. 52·13, т. ј. дужа је од Њукомове за 6·15 сек. и та би разлика порасла на један дан после 14049 год. (место 14286 год. како рачуна комисија).

4 Невероватно изгледа кад кажем, да је то трајање Медлерове године Комисија погрешно одредила и према таквој погрешној одредби све своје закључке односно те године чинила.

У Прилогу I Извештаја Комисије, на стр. 2 наводи се овај рачун:

Дужина Медлерове године одређује се ва овај начин: у 128 година простих ће бити 96+1, а преступних 32—1; према томе:

97 простих година по 365 = 35405 дана
31 преступ. год. по 366 = 11346 „
Свега 128 46751 „

$$1 \text{ година} = \frac{46751}{128} = 365{\cdot}24227$$

$$\text{погрешка} = + 0{\cdot}00007 \ (1 \text{ дан у } \frac{100000}{7} = 14286 \text{ год.}).$$

Међутим:

$\frac{46751}{128}$ *није* = 365·24227 како наводи Комисија већ = 365·2421875 дана, те су према томе и сви закључци Руске Комисије односно Медлерове године очевидно погрешни.

5 В. В. Серафимов[1] набраја ова трајања тропске године, одређена од разних аутора и сведена на епоху 1800 по рођ. Хр., које сам свео на 1900 по обрасцу који наводи такође Серафимов (0·539 сек. сек за 100 год.)

	1800 г.	1900 г.
Laplace (1802, Méc. cél.)	365 д. 5 с. 48 м. 50·83 с.	50·29 с.
Zach (Tab. motum solis.) (1804)	„ „ „ 50·87 с.	50·33 с.
Delambre (Tables du Sol. 1806)	» » » 51·61 с.	51·07 с.

1 Извешт. Рус. Ком., стр. 20.

Carlini (Tavole del Sole 1810)	365 д.	5 с.	48 м.	51·39 с.	50·85 с.
Bessel (Astr. Nachr 1828)	»	»	»	47·81 с.	47·27 с.
Hansen et Olufsen (Tables du Sol, 1853)	»	»	»	46·42 с.	45·88 с.
Leverrier (Ann. de l'obs. de Paris 1858)	»	»	»	46·04 с.	45·50 с.

На стр. 30 Извештаја, Серафимов наводи ове вредности за тропску годину и за епоху од 1900. г.

Newcomb	365 д.	5 с.	48 м.	45·97 сек.
Hansen	365 д.	5 с.	48 м.	45·20 сек.
Leverrier	365 д.	5 с.	48 м.	45·77 сек.

У прилогу I Извештаја наводи се да трајање тропске године по Ханзену[1] за ма коју годину t износи:

365·2422008 — 0·0000000624 (t — 1850) дана.

Кад се по овом обрасцу одреди трајање тропске године за 1900 год, добива се:

$$\begin{array}{r} 365{\cdot}2422008 \\ -0{\cdot}0000031 \\ \hline 365{\cdot}2421977 \end{array}$$

или 365 д. 5 с. 48 м. 45·88 сек.

дакле онолико, колико сам навео горе под епохом 1900. Из тога пак излази да оно трајање Ханзенове године, које Серафимов наводи на стр. 30. Изв., није тачно. Исто је тако погрешно означена Леверијерова година на стр. 30., према оној на стр. 20.

*

Одређивањем трајања тропске године бавили су се обично астрономи првога реда: Леверије, Бесел, Њуком и т. д. И да би преглед појединих одредаба тропске године био потпунији и трајање те године поузданије, истичем нарочито ове одредбе, сведене на епоху 1900 год.:

1 Tables du Soleil par. Hansen et Olufsen. Copenh. 1853.

Bessel	365	дана	5	сах.	48	мин.	47·27	сек.
Foerster[1]	»	»	»	»	»	»	46·08	»
Newcomb	»	»	»	»	»	»	45·98	»
Hansen et Olufsen	»	»	»	»	»	»	45·88	»
Harkness[2]	»	»	»	»	»	»	45·80	»
Leverrier	»	»	»	»	»	»	45·50	»
Средња вредност:	*365*	*дана*	*5*	*сах.*	*48*	*мин.*	*46·085*	*сек.*

---

1 Al. Meyster, Op. cit.
2 J. Plassmann Himmelskunde 1898.

VIII

Као што је напред изложено, многи су писци увиђали потребу да Цезарев календар треба поправити, да наш, источно-православни календар треба реформисати. И истичући ту потребу писци су у исти мах и чинили поједине предлоге за реформу нашега календара, чији смо рад мало пре познали.

Али сви ти предлози, ма с које стране долазили, носе у себи једну општу, принципску погрешку. У сваком таквом предлогу аутори су усвајали једну извесну вредност тропске године, сведену на извесну епоху, и према тој вредности старали се да пронађу згодну формулу, којом ће разлику између усвојене тропске и Цезареве године од 365·25 дана свести на што је могуће мању меру. На пример Г. Трпковић из извесних разлога усваја трајање тропске године на 365 д. 5 с. 48 м. и 48 сек. и онда, поред Цезареве поделе на просте и преступне године, предлаже да се вековне године деле са 9, па да оне, које при деоби са 9 дају у остатку 0 или 4 буду преступне, а све остале просте. Г. Глазенап усваја тропску годину од 365 д. 5 с. 48 м. 50 сек., па поред Цезаревих простих и преступних година и поред Гргуровога избацивања по 3 дана у 400 година предлаже да оне хиљадите године, које се са 4000 деле без остатка, буду просте. Г. Недељковић на пр. зна да се трајање тропске године скраћује за 0·53 сек. у току од 100 година. И сматрајући да ће то скраћивање тако трајати вечито, израчунава трајање године до 12000 година и предлаже нарочите формуле, према томе непрекидном и сталном скраћивању тропске године. И

тако даље. Па пошто при свакој таквој формули остане по једна погрешка другог или трећег реда, то се вредност предложене реформе има ценити по томе, да ли ће та заостала погрешка нарасти на један дан после 10000, 20000 или 50000 година.

Као што се види, са извесном досетљивошћу у комбинацијама, може се за сваку усвојену дужину тропске године наћи нарочита, простија или сложенија, формула за решење календарске реформе. За то и има читав низ предлога за реформу календара. Међутим кад би се ствар посматрала принципски, кад би се узела она тропска година за основицу, која из тога принципа проистиче, онда би се дошло до једног јединог начина, по коме би се поправка морала извршити.

Позната је ствар да је дужина тропске године променљива, али да је та променљивост сразмерно правилна и да су постављени нарочити обрасци по којима се та променљивост може одредити. Променљивост тропске године у наше доба има тенденцију да њену дужину за сваких 100 година *скрати* нешто више од 0·5 секунде. Већ сâм тај факат, да се трајање тропске године стално смањује, упућује нас да не смемо извести закључак да ће то смањивање трајати вечито, јер би дошли до апсурдног закључка, да трајање тропске године, после извесног низа година, буде сведено на нулу. На против, сасвим је природно да закључимо, да ће скраћивање тропске године трајати донекле, да ће се зауставити, па да ће трајање тропске године почети да расте, да ће до извесне вредности тропска година бити све дужа, па се поново зауставити и т.д. Другим речима, трајање се тропске године колеба између једне највеће и једне најмање вредности.

Исто је тако позната ствар, да на трајање тропске године нарочито утиче прецесија и да она управо и изазива главну разлику између сидерске године (која је стална) и тропске која је променљива. Пласман[1])

---

1 Plassmann Himmelskunde, p 239.

наводи, да је трајање тропске године променљиво, јер се пролећна равнодневнична тачка са нешто променљивом брзином по еклиптици премешта. Та је промена врло мала, али се поступно гомила; у осталом, она је периодична што тек после дужег времена наступа. У извештају Руске Комисије (стр. 20—21) Серафимов наводи изрично, да се по рачуну Stockwell-а величина прецесије може мењати од 48·2" до 52·8", т.ј. за 4·5" и да се према томе дужина тропске године може колебати за читавих 110 секун.

И кад ствар тако стоји, да трајање тропске године осцилира између једне највеће и једне најмање вредности, зар није најпростије и најоправданије да се за трајање тропске године узме она *средња вредност* A, око које се то трајање за ма колику бројну вредност $\pm a$ колеба? Јер је у науци утврђено правило да се код свију променљивих вредности одређује она средња вредност, која из свију променљивих величина резултује, па се она узима за основицу сваког даљег рада и рачуна Довољно је само да напоменем *средње сунчано време* на коме је основано све наше рачунање времена, како у науци тако и у практичном животу; то време показују сви наши часовници, који према *правом времену* час иду напред час изостају, док се у одређеном периоду оба та времена потпуно не изравнају.

Кад станемо на то, принципски једино могуће, а научно једино логично гледиште, онда не може бити многих комбинација и решења календарске реформе, већ само једно једино решење: и то оно, које ће бити основано на оној средњој вредности трајања тропске године, која резултује из свију могућих вишевековних варијација, како у позитивном тако и у негативном смислу.

Без сумње многи ће од читалаца усвојити ово гледиште, али ће приметити, да је такву реформу немогуће извести, јер не знамо ту средњу вредност A трајања тропске године. Према горе наведеној вре-

дности колебања тропске године у границама од 110 сек. може се знати, да година за 55 сек. може бити дужа, а за 55 сек. краћа од те средње вредности, али њу саму, ту вредност *A*, не знамо. Па ипак онолико колико нам је потребно за решење календарскога питања ми ту мултисекуларну средњу вредност тропске године знамо.

Медлер и Клинкерфуес, два имена у чији се ауторитет не може сумњати, наводе ту средњу вредност тропске године. Они веле:

Променљивост тропске године двогуба је. С једне стране, периодична ремећења (Störungen) планета изазивају променљивост сидерске године, која може изнети 15—20 минута, и која се не нагомилава, већ се после кратког времена опет изравна, али која, очевидно, и на тропску годину прелази. Секуларна ремећења сидерске године не постоје; она задржава увек исту средњу дужину. Само премештање равнодневичне тачке у толико је константно, у колико зависи од сунца и месеца. Пошто, међутим, један, истина мали, део тога премештања долази од планета, чији су елементи и сами променљиви, то се јављају секуларне промене тога дела прецесије, које могу средње трајање тропске године од прилике за једну минуту изменити. У години 3040 пре Хр. била је тропска година најдужа, од прилике $^1/_2$ мин. дужа него сада, када је за 2—3 секунда изнад своје средње вродности. У години 2360 после Хр. достићи ће она своју средњу вредност од 365 дана 5 с. 48 мин. и 44·6 секун., па онда даље до 7600 год. после Хр. опадати, када ће трајати 365 д. 5 с. 48 м. 9 сек.[1].

Напоминући даље, како сумирање тих неједнакости кроз тако дуги низ година чини немогућим употребу једног календарског циклуса, који не би за 1 до 1 и по дана од неба одступао, пошто би се више хиљада година с њим слагао, писци примећују да би најбоља уредба календарска била, кад би се после сваке 128 год. избацивао по један преступни дан.

---

1 Der Wunderban des Weltalls von Dr. J. v. Mädler, VII Aufl. Neubearbeitet und vermehrt von Prof. Dr. W. Klinkerfues, Direktor d. Sternwarte zu Göttingen. Berlin 1879. p. 616.

Да ће горња средња вредност тропске године наступити 2360 год. пос. Хр. писци изводе из тога, што трајање тропске године за 1866 утврђују на 365 д. 5 с. 48 м. 47·5711 сек. (стр. 152), и узимају, да њена вредност опада за 0·595 сек. за сто год.

Као што се из свега досадашњега види, једино рационално решење календарске реформе било би кад би се усвојило трајање те вишевековне средње године која у округлој пифри износи:

365 дана 5 сах. 48 мин, 45 сек.

Јер ако би њена вредност била и непоуздана, та би се непоузданост или одступање њено од друге неке средње вредности појавило тек по истеку целог периода у коме се она око те срење вредности колеба, а то значи, да је њена садашња вредност више него што је потребно тачна за поправку календара.

Да учинимо још један рачун.

Зауставимо се на трајању тропске гине у 1900. год., чија је средња вредност утврђена на 365 д. 5. с. 48 мин. и 46 сек. (в. напред). Стогодишња њена промена износи по Њукому 0·530, по Ханзену 0·539 по Беселу 0·59, по Медлеру 0·595 сек. средња вредност те промене износи: *0·5635 сек.* Према томе година рођења Христова износила је 365 д. 5 с. 48 м. 56·71 сек. Година 4150 пос. Хр. износиће 365 д. 5 с. 48 м. 33·32 сек. Средње трајање тропске године у том интервалу износи дакле 365 д. 5 с. 48 м. 45 сек. То значи, ако и не узмемо у рачун године пре Христова рођења, у самој нашој хришћанској ери, разлика у трајању тропске године не може се јавити све до 4150 год. Али како за општу средњу вредност морамо узети и године пре Хр , то следује, ма како се трајање тропске године у извесној епоси мењало, да њена секуларна вредност остаје увек иста, и то она која је горе исписана.

Али и поред тога, што би усвајање те средње вишевековне године било оправдано са принципског научног гледишта, њена апсолутна вредност има специјално за календар нарочити практични значај. Цезарева година (од 365·25 д.), упоређена према овој вишевековној средњој години, дужа је од ње за 11 мин. и 15 сек; та разлика нарасте на један дан за тачно 128 год. Тај број 128 има и ту особину да је дељив

са 4 без остатка, те би по Цезареву календару означавао преступну годину. Усвајањем сваке 128-ме године за просту, горња разлика од једнога дана потирала би се сама собом, без икаквих других формула календарских.

Због те специјалне особине горе поменуте средње године, не може се ни говорити о томе, после колико би година нарасла погрешка на један дан, као што се то може рећи за сваку календарску формулу, основану на извесној произвољној години и везаној за извесну епоху. Тек ако наука успе да докаже, да се средња вишевековна дужина тропске године разликује од горе поменуте вредности, тек ће се онда моћи говорити о тој погрешци, али ни онда се не би могло напустити избацивање једног преступног дана сваке 128 године због нарочитих особина баш те цифре 128 за календарско рачунање. И кад, после много хиљада година, астрономска опажања покажу, да смо изгубили један дан или да смо можда, према горњем трајању средње тропске године, измакли за један дан, тај ће се дан без икаквих тешкоћа и потреса узети у рачун са знаком који му буде одговарао.

У времену кад је Јулије Цезар утврдио свој календар, сигурно се знало да тропска година не траје тачно 365 дана и 6 сах.[1] Па ипак је Сосиген, са чисто практичног, календарског гледишта њено трајање утврдио на ту цифру, с претпоставком, да ће се погрешка, кад се буде појавила и кад се буде доцнијим истраживањима тачније одредила, лако узети у рачун, у оном смислу, како се буде показала. На сличан начин, кад горње трајање тропске године и не би одговарало савременој науци, њу би ваљало усвојити због њена чисто практичног, календарског значаја. Међутим усвајање горње средње вишевековне тропске године у толико је разложније, кад нас и чисто научни резултати на њу једину упућују.

---

1 Јер је скоро 100 год. раније Хипарх утврдио да је сунчева година краћа — A. Giry. Op. cit. p. 159.

Према свему овоме, за основицу поправке нашега, па свакако и општег хришћанског календара, ваља утврдити, да трајање тропске године износи:

365 дана 5 сах. 48 мин. 45·00 сек.

Ту годину можемо назвати *календарском годином*, или *хришћанском годином*, или, ако бисмо јој хтели дати нарочито име (као што је учињено ход «Цезареве» и «Гргурове године»), могли бисмо је назвати *Николајевском годином* у част највећег представника источне православне цркве, императора Николаја II, ако би се реформа нашега календара извршила за време његове владавине.

IX

Руска комисија за реформу календара претресала је и питање о измени почетка нове године, о распореду дана на поједине месеце и т. д., али није дошла ни до каквог дефинитивног решења. И ако би се са чисто грађанског, односно хронолошког, гледишта и та питања могла са више или мање тешкоћа решити, са црквеног гледишта такве би измене изазвале знатне тешкоће. Јер само премештање данашњег равнодневничког датума на равнодневнични датум у време Христова рођења, избацивањем извесног броја дана, изазвало би извесна, и ако не велика ремећења у цркви и држим да би та питања ваљало за сад оставити, пошто се главна реформа још и данас мора извести у сагласности с представницима цркве.

Кад се та, за сад секундарна, питања (о измени почетка године, другојачем распореду дана на поједине месеце и т. д.) изоставе, онда се сâм чин поправке календара у источно православној цркви своди на ова два посла:

I Вратити равнодневицу са дањашњег датума 8. марта на равнодневнични датум у доба Христова рођења, и тиме поправити погрешку прошлости;

II Допунити Цезарево правило о простим и преступним годинама, за будућност.

Што се првога посла тиче, ствар стоји овако. Према напред утврђеном трајању хришћанске године погрешка Цезарева календара порасте на један дан за пуних 128 год. Ако тражимо колико смо дана изгубили од године Христова рођења на пр. до године

1910, наћи ћемо да тај губитак износи 14 дана 22 сах. 7 мин. 30 сек., те према томе ваља из садашњег Цезарева календара избацити пуних 14 дана. Што се оних 22 сах. 7 м. и 30 сек. тиче, они ће, са новим губитцима за идућих 10 год. т. ј. до године 1920, нарасти за један дан и те ће се године тај један дан изоставити на тај начин, што та година 1920, према правилу које ће се ниже поставити, неће бити преступна већ проста.

Сад настаје питање, како да се из нашега календара избаце тих 14 дана: од једанпут или поступно? Са хронолошког гледишта најпростије би било, да се тих 14 дана избаце од једанпут; за народ пак, који није навикао на овако нагле промене у датумима, могло би се за две године изоставити 31-ви дан у свима месецима који имају по 31 дан, премда би се могло наћи и друго какво решење. Ако би се усвојио први начин, онда настаје питање у коме би месецу ваљало избацити тих 14 дана? Пошто су за народни живот везани поједини празници, то би избацивање тих 14 дана ваљало извршити само у оном времену, где нема нарочитих већих празника. Ако би црква допустила, најзгодније би било .избацити поменути број дана за време великога поста. У том специјалном случају, најбоље би било узети равнодневични дан (8-ог марта) и њему ставити датум 22 март. Иначе могло би се узети 14 дана пре почетка великога поста (ако би између Сретења и поклада било 14 дана), или прва половина маја (ако Спасов-дан дође после 15. маја), или прва половина јула, или, најзад, друга половина септембра. То питање треба да реше представници цркве онда, кад се дефинитивно буде приступило самој реформи и кад се буде редиговао закон о реформи.

Кад се среди тај, сразмерно тежи део реформе, којим се једном за свагда уклања погрешка прошлости, календарска би правила за будућност гласила од прилике на овај начин.

а *године, чији се бројеви не деле са 4 без остатка, биће просте од по 365 дана* (као и до сад);

в *године чији се бројеви деле са 4 без остатка, биће преступне од по 366 дана* (као и до сад);

с *године чији се бројеви деле са 128 без остатка биће просте* (ново правило). Прва би таква година била 1920 (ако се реформа изврши раније), па 2048, 2176 и т. д.

Место овог трећег правила могла би се лако поставити нарочита формула за уклањање будуће разлике између Цезарева и новог календара. На пример, могла би се усвојити Гргурова формула, с додатком да још и оне године, које су дељиве са 3200 без остатка буду просте. Или би се могла поставити формула, слична г. Трпковићевој, да се вековне године деле са 9, па да оне које у остатку покажу 4 и 0, или 2 и 7, или 1 и 5 итд. буду преступне. (По оваквој би формули погрешка порасла на један дан од прилике за 27000 год.). Али све те формуле у опште деле године на »вековне« и »невековне«, што је свакако једна непотребна компликација; за тим код сваке формуле треба памтити нарочите цифре, којима се вековне године деле и нарочите остатке за које те вековне године остају преступне односно просте. Овако пак по овом новом правилу памти се само један број, 128, који није без икаква значаја за календар као горњи бројеви, јер показује у исти мах да за толико година нарасте разлика између Цезарева и новог календара на један дан, а тим самим и објашњива, зашто се баш сваке 128 године избацује по један дан.

*

Остаје нам на послетку још једно питање: Кад се на горе изложени начин изврши реформа календара, шта ће бити с појединим правилима за црквенско рачунање, као што су круг сунчев, круг месечев, епакта, недељно слово (вруцѣ лѣто) итд.?

Рачунски је посао веома прост, да се сва та правила, прилагођена извршеној реформи, одрже, у пуном свом значају и без икаква ма и најмањег уштрба за цркву. Шта више овако прилагођена, та ће правила бити, потпуно и онако тачна као што су била у оно доба, кад их је православна црква за своја рачунања усвојила и неће у њима бити онаквих погрешака, какве она данас у себи садрже.

Стога и није потребно да се на тим питањима даље задржавамо и та правила још од сад одређујемо. Пошто у састављању тих правила, према усвојеном принципу реформе, не може ни бити подељених мишљења, правила ће врло лако и брзо поставити они, који буду позвани да спреме све што треба за дефинитивно извршење реформе.

Исто то вреди и за правило празновања Ускрса. Ни то правило, реформом календара на долази ни у какву опасност у погледу вере и цркве. На против, основан на подацима тачним и истинитим — а не као сада на подацима нетачним и неистинитим, — Ускрс ће бити празнован у оном смислу, који му је одредио први васељенски сабор.

*

Према историјском развоју пасхалнога питања и смислу који проистиче како из Апостолских Конституција тако и из правила Никејског Сабора, не могу се сложити с назорима врло уваженог члана Руске Комисије, В. В. Болотова, који гласе:

„Да пролећна равнодневица нема за пасхалију онај важни значај, који јој придају грегоријанци. „Пролећна равнодневица“ није основни и потпуно довољан знак већ по томе, што се она у пасхалију уноси као *изведена* величина, као conditio sine qua non „месеца нових“, и

„Да је сасвим погрешно мишљење, као да пасху треба празновати одмах после равнодневице — тај угаони камен (краеугольный камень) грегоријанске реформе, с којим она и стоји и пада[1])“. —

1 Извештај Руске Комисије, прилог V стр. 46.

Пролећну су равнодневицу у правило за празновање Ускрса унеле најпре Апостолске Конституције, а за тим Александринци и Римљани, сваки са својим датумом, и то још пре Никејског Сабора, дакле много пре Гргурове реформе. Ускрпње правило, везано за равнодневицу, усвојиле су све хришћанске цркве без разлике, те према томе не могу њој придавати грегоријаци већу, а остали хришћани мању важност. Пролећној се равнодневици не може у будуће дати мањи значај но што га је до сад имала, и по њој се мора и у будуће Ускрс одређивати и празновати, не само код грегоријанаца већ и у источној православној цркви. Стога су врло умесне и оправдане напомене, исто тако уваженог члана Руске Комисије, К. Н. Григоровића, по којима се научни, астрономски елеменат, унесен у правило за празновање Ускрс, садржи у правилима св. апостола, и то у 7 мом. ап. правилу. које гласи: »Ако би ко, епископ или презвитер или ђакон, свети дан пасхе празновао пре пролећне равнодневице с Јевреји́ма, да буде свргнут". Исто је тако умесна примедба истога члана Рус. Ком., да и ако је пролећна равнодневица *појам изведен,* он се налази у канонима. И саме пасхалне таблице су нешто изведено из канона, из којих, ма и не биле саме по себи савршене, оне црпу своју силу и важност. Значења основних одредаба канонских оне не могу изменити. У сваком пак случају, с исправком календара ми се не удаљавамо, већ се приближујемо ономе, што је одређено апостолским правилом о равнодневици[1].

Али се никако не могу сложити са оним делом примедбе уваженога члана Руске Комисије, где се каже: »да су и саме пасхалне таблице, нешто изведено из канона, из којих, *ма и не биле саме по себи савршене*, оне црпу своју силу и важност.»

И да није досадашњом дискусијом на разне начине утврђено, саме ове речи: „ма и не биле саме по себи савршене" несумњиво нам, као у огледалу, показују, каква запуштеност и немарност, каква грешност

1 Изв. Рус. Комис. прилог III, стр. 24.

и страховита пустош влада у данашњој православној цркви. Јер, зар могу пасхалне таблице црпсти своју силу и важност из канона и онда кад нису савршене и тачне, кад нису потпуно изведене у духу и смислу канона и кад »мењају основне одредбе канона»? *Основне одредбе канона* односно прописа црквених захтевају: тачно посматрање стварне равнодневнице, а пасхалне таблице о тој равнодневици не воде никаква рачуна. *Основне одредбе канона* и прописа црквених наређују: да се Ускрс може празновати најдоцније двадесет првога дана од младине, а по пасхалним таблицама најчешће се Ускрс празнује после тога рока. *Основне одредбе канона* и прописа траже, да ускршњи пун месец може бити само онај, који дође после равнодневице, а пасхалне таблице често одређују Ускрс и по пуном месецу *пре оне равнодневице*, коју сама црква као тачну сматра. Па зар се не би могле овде дословце применити сличне речи Апостолских Конституција које би гласиле: *„у будуће избегавајте празновање овога празника заједно с православном црквом, која се вара у рачунању времена за које држи да је тачно“?*

Пасхалне таблице, у доба кад су из канона изведене и према тадашњем стању науке, биле су савршене и тачне и у духу канона, па су онда и могле црпсти своју силу и важност из канона. Али одавно већ, као што је несумњиво доказано, оне не само да нису више тачне, већ су и погрешне, те према томе и не црпу више своју силу и важност из канона, јер су својом нетачношћу измениле основе одредбе канона. *Пасхалне таблице, некада тачне и у духу канона изведене, данас су антиканонске.* Њих треба и данас, као и у доба њихова постанка, а према данашњем стању науке, довести у склад са основним одредбама канона и правила, како би, као и у доба свога постанка, црпле своју силу и важност из канона и данас и у будуће и до века.

*

Напослетку да напоменем да се поправком календара ни у колико не ремети онај однос, који по пра-

вилима постоји за празновање јеврејске пасхе и Ускрса. Другим речима и после извшене реформе, немогуће је, према самим дефиницијама тих празника, као што је напред изложено, да та два празника падну у исти дан, очевидно, док се и Јевреји и хришћани тачно буду придржавали правила о празновању пасхе и Ускрса. Истодневно празноваае пасхе и Ускрса може се десити само тако, ако, било Јевреји, било хришћани, одступе од утврђених правила за та два празника, али грех за то носе они, који од правила одступе и такви се случајеви, који су самовољни и самовласни, не могу ни предвидети ни спречити. Празновање Ускрса је потпуно независно од празновања пасхе и тако мора и остати, ма како Јевреји, правилно или погрешно, своју пасху празновали. Хришћани пак из принципа не смеју празновање Ускрса подешавати према празновању јеврејске пасхе, а то им, док се тачно придржају ускршњега правила, није ни потрбно. Јер ће се само тако испунити одлука Никејског Сабора, исказана у окружници Цара Константина:

»Тако, дакле, нека не буде ништа обћега међу нама и мрском јудејском свјетином. Нама је Спаситељ показао другу стазу; нашем светом богопоштовању приличи свој ред у времену и свој закон«.

*

Реформа календара, сматрана са световног или грађанског гледишта, има значај рачунске угодности и извесне принципске тачности у одређивању времена, и то само за време од рођ. Христова. Значај те реформе за православну цркву сасвим је други и необично важан, јер би се реформом календара довеле у ред многе неправилности, које сада у цркви постоје, а којима је једини узрок погрешни Цезарев календар. Јер је у току ових расматрања несумњиво доказано и примерима констатовано, да се у нашој православној цркви највећи хришћански празник, Ускрс, не празнује онако, како је најпре апостолским одредбама, па онда правилом Никејског Сабора прописано

и утврђено. У исти мах је и изложено, какве су то погрешке и на који су начин постале. Само се по себи разуме, и није потребно нарочито истицати да те погрешке, ма какве и ма колике биле у прошлости, не смеју остати и у будућности. Јер ако би се могло и рећи, да се до сада за те и такве погрешке није знало, то се већ више не може рећи у будуће. Стога је дужност сваког црквеног поглавара, као и сваког црквеног служитеља, да сваком даљем грешењу стане на пут, да сваки црквенски чин, па и празновање Ускрса извршује по утврђеним правилима. Указано је већ и на који се начин будуће погрешке могу једном за свагда избећи. Остаје само да видимо, да ли ће се наћи когод, који ће по примеру цара Константина рећи свима хришћанима: *да није пристојно да буде грешења у погледу тако светога предмета, као што у празновање Ускрса и да је боље следити таквој установи која је чиста од сваке заблуде и грјеха.*